

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

10.02 – МКР. 649 «С» 2023.05.01. 008 ПЗ

НУБІП України

ЗАЦАРНА МАРІЯ ЮРІЇВНА

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 377.8:159.923

ПОГОДЖЕНО

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан
гуманітарно-педагогічного факультету

Завідувач кафедри педагогіки

Інна САВИЦЬКА

Руслан СОПІВНИК

(підпис)

(підпис)

« » 2023 р.

« » 2023 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-
ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ АГРАРНИХ
ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВИТИ»

Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма «Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми
канд. пед. н., старший викладач

Лідія ЧЕРЕДНИК

(підпис)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

докт. пед. н., доцент

Наталія ГРЕЦАНИК

(підпис)

Виконав

Марія ЗАЦАРНА

(підпис)

Київ - 2023

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТУ**

Зацарній Марії Юрївні

Спеціальність **011 «Освітні, педагогічні науки»**

Освітня програма **«Педагогіка вищої школи»**

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи **«Культурологічні засади формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти»**

затверджена наказом ректора НУБіП України від 01.05.2023 р. № 649 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____ 2023, листопада, 01
(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: 1) нормативно-правові акти України; 2) вітчизняні та зарубіжні інформаційні джерела; 3) результати опитування та власних спостережень.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Здійснити аналіз проблеми формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти як психолого-педагогічної проблеми.
2. Обґрунтувати сутність, зміст, критерії, показники та рівні сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.
3. Виявити стан сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.
4. Виокремити психолого-педагогічні умови ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.
5. Дібрати технології, форми, методи, засоби та прийоми використання культурологічних засад формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.
6. Укласти методичні рекомендації щодо ефективного використання культурологічних засад формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Дата видачі завдання «20» жовтня 2022 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____

Наталія ГРЕЧАНИК

(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____

Марія ЗАЦАРНА

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП..... 5

РОЗДІЛ I..... 11

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ АГРАРНИХ
ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ** 11

1.1 Формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів
фахової передвищої освіти як психолого-педагогічна проблема..... 11

1.2 Емоційно-етична компетентність майбутніх педагогів аграрних закладів фахової
передвищої освіти: сутність, зміст, критерії, показники та рівні сформованості..... 26

1.3 Стан сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних
закладів фахової передвищої освіти (констатувальний етап експерименту)..... 35

**РОЗДІЛ II КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ
ОСВІТИ**..... Ошибка! Закладка не определена.

2.1. Педагогічні умови застосування культурологічних засад формування емоційно-етичної
компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти. 58

2.2. Форми, методи, прийоми застосування формування емоційно-етичної компетентності
майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти. 61

2.3. Формувальний етап експерименту та аналіз його результатів..... 65

ВИСНОВОК..... 70

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 72

ДОДАТКИ..... 78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження з розвитком українського суспільства виникла потреба в удосконаленні всіх соціальних систем і інститутів, зокрема і системи освіти. Основні завдання і пріоритетні напрями реформування системи освіти задекларовані в Законі України

“Про вищу освіту”, “Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.”. Загалом будь-яке реформування в галузі освіти фокусується на вчителів, викладачів, як соціально активній, творчій, професійно компетентній особистості, адаптованій до непередбачуваних суспільних реалій і спроможній передавати свій досвід молодому поколінню.

Фундаментальні зміни у філософії сучасної педагогічної освіти активізували дослідження, спрямовані на підвищення ефективності професійної компетентності майбутніх педагогів фахової передвищої освіти, зокрема у формуванні її складової-культурологічної компетентності, та виявили потребу у фахівцях з розвинутою культурологічною компетентністю. Особливості педагогічної діяльності; контакт з значною кількістю студентів і їх батьками, колегами; підвищені вимоги суспільства до компетентності педагога; наявність у педагога, як носія культури і транслятора соціальних цінностей, системи професійних, духовних, етичних особистісних і моральних якостей, вмінь та знань, завдяки яким закладаються засади конкурентоспроможності українських навчальних закладів на міжнародному ринку освітніх послуг - це саме ті чинники які свідчать про важливість формування емоційно-етичної компетентності вчителів у процесі їх навчання у вищих навчальних закладах, що є неможливим без набуття педагогом відповідних культурологічних навичок на професійному рівні. Тому перед викладачами вищих навчальних закладів, які готують майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти, стоїть важливе завдання-

підготувати фахівців, які не лише володіють теоретичними знаннями та практичними навичками у своїй галузі, але й здатні передати важливі професійні якості та володіють культурно насиченим інструментарієм компетентності.

Багато видатних учених цікавилися питанням емоційно-етичної компетентності і дослідили це питання у своїх наукових роботах, наприклад: К. Саарні, І. Войціх, Н. Дідик, М. Варій, Т. Андреева, Д. Гоулман, Л. Копець, Т. Дуткевич, О. Савицька, І. Матійків, Г. Юсупова, А. Грецов, Н. Старостіна, І. Андреева.

Як свідчить аналіз сучасних наукових досліджень, що в теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, що створює підґрунтя для забезпечення формування культурологічної компетентності майбутніх педагогів фахової передвищої освіти, а саме:

закономірності організації освітнього процесу у вищій школі висвітлено в працях А. Алексюка, В. Андреева, В. Андрущенка, В. Беспалька, І. Зязюна, В. Краєвського, В. Кременя, А. Кузьмінського, В. Курок, П. Лузана, Г. Луценка, Н. Ничкало, О. Пехоти, В. Семиченко, О. Семенов, В. Сидоренка, С. Сисоевої та ін.; наукові засади професійної підготовки майбутнього

вчителя вивчали С. Гончаренко, І. Дичківська, О. Дубасенюк, С. Золотухіна, І. Зязюн, О. Іонова, Н. Кузьміна, М. Князян, В. Лозова, А. Маркова, О. Пехота, І. Прокопенко, В. Семиченко, С. Сисоева, В. Стрельников, А. Троцько та ін.

Культурологічна компетентність фахівців як педагогічна проблема частково відображена в низці праць 90-х років ХХ століття В. Смагіна, С. Муркіна, Л. Лубишева, та ін. Питання впровадження культурологічного підходу в теорію і практику вищої школи висвітлено у працях О.

Бондаревської, А. Арнольдова, Д. Затонського, Є. Баллера, І. Луцької, І. Зязюна, Н. Сердюк, Т. Тарасенко, О. Рудницької, Р. Розіна, М. Берецького, І. Кефелі, В. Маслова, О. Попової, Ю. Рождественського, О. Слободенік,

Н. Шуркової та ін. Аналіз теоретичних засад і обґрунтування змісту, методів, психолого-педагогічних умов культурологічної підготовки майбутніх педагогів, представлено в наступних працях: А. Галенко, Л. Настенко, М. Булигіної, Т. Вінник, В. Данильченко, Ю. Юрченка та ін.

Культурологічну компетентність, як самостійний вид професійної майстерності педагога виокремлюють вітчизняні науковці, О. Дубасенюк, Л. Маслак, О. Антонова, С. Лісова, Н. Сидорчук та ін., розглядаючи її як складовою професійної компетентності, якій власне коло власних компетенцій, рівень сформованості яких є основним критерієм розвитку

культурологічної компетентності майбутніх фахівців. Досліджено вплив різних видів мистецтв на особистість у процесі інтегрованого навчання, їх досліджували О. Богданова, О. Гречановська, Ю. Львова, Б. Юсов, Г. Беленький, Г. Гогіберидзе, Д. Доманський, В. Маранцман, О. Чернова, та ін.

Аналіз науково-методичних першоджерел, стан педагогічної практики, нові вимоги до професійної підготовки вчителя в умовах гуманізації освіти та наявність певних суперечностей, які ускладнюють їх реалізацію, свідчать про необхідність розроблення теоретичних і методичних засад проблеми формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти. З огляду на актуальність і недостатню розробленість проблеми, її теоретичне та практичне значення для вдосконалення системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів була визначена тема

магістерського дослідження: «Культурологічні засади формування емоційно-етичної компетентності в майбутніх педагогів фахової передвищої освіти».

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Предмет дослідження: культурологічні засади формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність реалізації педагогічних умов і педагогічної моделі застосування культурологічних засад щодо формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Основні завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз проблеми формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти як психолого-педагогічної проблеми.

2. Обґрунтувати сутність, зміст, критерії, показники та рівні сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

3. Виявити стан сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

4. Виокремити психолого-педагогічні умови ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

5. Дібрати технології, форми, методи, засоби та прийоми використання культурологічних засад формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

6. Укласти методичні рекомендації щодо ефективного використання культурологічних засад формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань і досягнення сформульованої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження:

теоретичні методи: аналіз та систематизація навчально-методичної та психолого-педагогічної літератури з метою визначення теоретичного обґрунтування проблеми формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти;

методи емпіричного дослідження: анкетування для з'ясування доцільності формування емоційно-етичної компетентності в майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів зводиться до розробки та апробації педагогічної моделі застосування культурологічних засад щодо формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти; методики діагностування рівнів сформованості емоційно-етичної компетентності педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та висновки представлено в доповідях на науково-практичних конференціях і публікаціях:

Міжнародних: «Місія університетів у повоєнний відбудові України: окремі аспекти». The 12th International scientific and practical conference “Progressive research in the modern world” (August 17-19, 2023) BoScience Publisher, Boston, USA. 2023. 310 p. 132-139

Всукраїнських: «Теоретичні засади формування емоційно-етичної компетентності в майбутніх педагогів». Збірник тез Всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної он-лайн конференції «Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників (до 200-річчя К. Ушинського)». (2023. С. 64-66, м. Київ)

Публікації:

1. Гречаник Н. І., Зацарна М. Ю. «Місія університетів у новосенний відбудові України: окремі аспекти». The 12th International scientific and practical conference "Progressive research in the modern world" (August 17-19, 2023) BoScience Publisher, Boston, USA. 2023. 310 p. 132-139

2. Гречаник Н. І., Зацарна М. Ю. «Теоретичні засади формування емоційно-етичної компетентності в майбутніх педагогів». Збірник тез Всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної он-лайн конференції «Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників (до 200-річчя К. Ушинського)». 2023. С.64-66.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1 Формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти як психолого-педагогічна проблема.

У сучасній освіті анонсується питання емоційного навчання для дітей та дорослих. З упевненістю можна сказати про значущість емоцій, емоційних реакцій, станів особистості у різних соціальних взаємодіях, правильного розуміння «володіння собою», ознайомлення з низкою емоційних технік, що запобігають негативному прояву власного «Я» тощо.

На сьогодні питання емоційного «Я» особистості, емоційного навчання, виховання є доволі актуальним та дієвим у професійному самовизначенні та самоактуалізації. Насамперед, питання емоційного інтелекту розглядали Д. Гоулмен, П. Селовей; емоційну компетентність І. Матійків, емоційну стійкість В. Калошин, Д. Гоменюк; навички адекватного емоційного реагування, стійкий емоційний стан, психологічне здоров'я М. Орап.

Психолог Гарвардського університету Д. Гоулмен переконливо зазначає, що справжній показник потенційних можливостей особистості — не інтелектуальний коефіцієнт, а навпаки коефіцієнт емоційного інтелекту

§ 131. По суті кажучи, у людини вже є сформовані вміння адекватно оцінювати складну ситуацію; розуміти, пояснювати власні відчуття; контролювати власні емоції; залишатися в спокої, непохитною; бути оптимістичною тощо.

На думку І. Матійки, дефініцію емоційної компетентності варто визначати як готовність і здатність людини гнучко управляти емоційними

реакціями, власними та інших людей, адекватно до ситуацій та умов, що змінюються

Вітчизняна психолог М. Оран значуще місце у практичній психології надає психологічному здоров'ю особистості. З точки зору вченої, особистість дитини чи дорослого зможе гідно себе почувати, бути

щасливою успішною в своїй сфері, долати певні труднощі, якщо володітиме певними навичками свого психологічного стану. Власне кажучи, ми повинні ставити собі запитання такого змісту – чи маємо ми навички адекватного емоційного реагування; вміння встановлювати власні

кордони, усвідомлювати свої потреби, адекватно реагувати на критику; чітко формулювати бажання? Чи часто ми робимо висновок «Я невдаха» або «Мене ніхто не любить» замість того, щоб визнати: «Я засмучений через те, що не досяг успіху» або «Мені дуже прикро, що ви не запросили мене на прогулянку»? Саме така уважність до своїх емоційних станів

(смілий нормальний емоційний стан спокійно-задумливий), до особливостей когнітивних процесів («я знаю, що думаю певільно, мені потрібен час»), до своїх соціальних чи комунікативних навичок чи звичок («вибачте, мені важко запам'ятати ім'я людини відразу при знайомстві»)

створює той комфортний стан *wellbeing*, який підтримує психологічне здоров'я і убезпечує від дистресу, депресії, апатії, емоційної нестабільності чи розфокусованості, – підкреслює психолог

Я повністю погоджуємося із дослідницею, що психологічно здорова особистість, зокрема соціальної сфери буде конструктивно діяти в складних ситуаціях, приймати правильні рішення, проявляти власну волю та рішучість, а також не втрачатиме зацікавленості до своєї професії та життя загалом. Саме орієнтиром такого становлення

(повноціннофункціонуючої) особистості, за розумінням М. Оран, є п'ять чинників: відкритість переживанню (особистість відкрито, широко, відверто презентує свої емоції, їх переживає, «проживає»), прагне зрозуміти себе,

керувати власним «Я» та вміє долати емоційні труднощі самостійно); екзистенційний спосіб життя (особистість дотримується життєвої позиції «тут і зараз»; сприймає кожне переживання як унікальне та нею вторне); «організмична довіра» (особистість здатна брати до уваги свої внутрішні відчуття, «слухати своє тіло», використовувати досвід і на його основі будувати своє життя. Це внутрішнє відчуття на кшталт «я роблю правильно» – є значущим таким, що заслуговує на довіру, нерівниством до дії – позитивної і продуктивної поведінки); емпірична свобода (почуття особистості власної сили й здатності робити вибір, керувати собою і своїм життям: «Єдиний, хто відповідає за мої дії і вчинки, – я сам!»); креативність (всильно благополучна особистість не живе за шаблонами й зразками, у її житті обов'язково є місце для творчості у будь-якому її вимірі).

За порадами вищезазначеної вченої, кожна особистість у своєму житті має пройти такий психологічний тест (п'ять позицій вище) для того, щоб пересвідчитися у власній життєстійкості та гнучкості у певних особистісних чи соціальних ситуаціях. Зі слів М.Орап, життєстійкість людини пов'язана зі стійкістю у подоланні життєвих труднощів і перешкод, підтримкою високого рівня фізичного і психологічного здоров'я, а також з оптимізмом, самоефективністю, суб'єктивною задоволеністю власним життям, здатністю до неперервного особистісного саморозвитку, самовдосконалення. Не варто «терпіти» психологічний дискомфорт, намагатися адаптуватися до нього, а навпаки шукати в собі сильні, позитивні ресурси для відновлення власного емоційного «Я» [41].

Таким чином, фахівець соціальної сфери має володіти ключовими компетентностями, інтелектуально зростати, емоційно самовдосконалюватися, гідно відстоювати власні рішення та правомірно діяти, спілкуватися з різними соціальними групами, співтовариствами. У процесі своєї професійної діяльності, соціальний працівник повинен уміти

вибудовувати власну стратегію свого розвитку, дотримуватися норм закону, бути відповідальним, справедливим перед собою та іншими, мати соціальне бачення тощо.

Поняття «підхід» у процесі формування емоційно-етичної компетентності розглядається в більш широкому сенсі ніж «метод» і

«принцип». Метод – це спосіб пізнання дійсності, відтворення її в мисленні. Спосіб, прийом або система прийомів для досягнення мети, для виконання певної операції [7, с. 49].

На основі виявлених положень здійснено остаточний аналіз основних понять: етика, етична

компетентність, емоції, емоційна компетентність. Відповідно з

Національного навчально-наукового словника, компетентність – це динамічне поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів,

цінностей та інших особистісних характеристик, що визначає здатність

людини ефективно соціалізуватися, вести професійну та подальшу навчальну діяльність [7, с. 43].

Етика – філософська наука, яка вивчає мораль, пояснює її місце в системі суспільних відносин, вивчає моральні принципи, що виражають

моральні принципи, норми, оцінки, правила поведінки тощо [8, с. 119].

Емоції – це реакції людини і тварин на внутрішні і зовнішні подразники, які мають нігке суб'єктивне забарвлення і включають усі види чутливості і переживань. Завдяки емоціям люди не тільки відчувають, сприймають,

уявляють або розуміють дійсність, яка їх оточує, а й переживають її.

Сукупність емоцій і почуттів становить емоційну сферу людини.

Розвиненість почуттів, уміння оптимально керувати своїми емоціями визначають емоційну культуру людини [4, с. 116].

Розглянемо контекстний та діяльнісний підходи до розвитку емоційно-етичної компетентності.

Контекстний підхід у системі освіти, на думку з А. Вербицьким, полягає в перетворенні навчальної діяльності здобувачів освіти у

професійну діяльність спеціалістів. Побудова навчального процесу за таким чином ставить конкретні завдання, умови та методи. Підхід до дії показує, що діяльність виступає основним фактором, який формує особистість. Тому розвиток і формування якостей людини відбувається в діяльності. Л. Виготський та О. Леонтьєв стверджують, що педагогічна діяльність має бути спрямована на залучення учнів до активної цілеспрямованої діяльності [3, с. 436].

Розглядаючи тенденцію розкладання поняття «емоційна компетентність» на складові, можна виділити навички самоконтролю, емпатії і комунікабельності.

Емпатична культура – це сукупність знань, переконань, умінь і навичок, що характеризують здатність однієї людини підтримувати почуття іншої людини таким чином, щоб у процесі емпатії це почуття залежно від його змісту, форми, часу, необхідності ставало глибшим, доповнюваним або нейтралізувалося [4, с. 116]. Комунікабельність це процес формування тактики поведінки, як уміння з певною метою. Схиляння іншого в бажаному напрямку, що призводить до симбіотична вигода.

Розвиток етичної компетентності на даний момент є пріоритетним. Її функції/одночасно є показником і результатом. Етична компетентність виконує функцію відображення духовності, моральності, внутрішньої культури.

Професійна компетентність – це наявність у викладача знань, умінь, навичок, які практично і теоретично підтверджують ефективність педагогічної діяльності [11, с. 102]. Методологічний рівень формування етичної компетентності використовує принципи сучасних освітніх гуманістичних і культурологічних технологій і технологічний аспект у процесі формування, який складається: знання, правильного використання

методів, засобів етичного виховання, зв'язок з сучасними методиками етичного виховання, тощо [5].

Етична компетентність пов'язана із саморозвитком, джерелом якої є процес безперервного навчання. Її формування проходить у кілька етапів розвитку. Такі етапи є синергетичним випадком трьох основних компонентів освітнього процесу: предметного, професійно-предметного, соціокультурного. Етична компетентність належить до класу надпредметних компетентностей. Структура таких компетентностей має інтегрований характер і властивість поєднувати їх із певним набором

установок, умінь, знань. Педагогічна етика в різні періоди трактувалася як регулятор у системі взаємодій, в якій існує двостороння пара, тобто «вчитель – учень». Вона також встановлює певні моральні умови, щодо самої природи такої взаємодії. Досліджуючи етапи розвитку етичної компетентності, визначаємо сучасну суспільну тенденцію, за якої актуальним стає поглиблення набутих етичних знань, умінь і навичок, у етичних принципів педагогічної професії та правилах професійної поведінки [10, с. 16].

Педагогічний процес – це цілісний процес, який органічно поєднує навчання, виховання та розвиток учнів. Складові педагогічного процесу: мета, завдання, зміст, методи, засоби і форми взаємодії вчителя і учнів, результат [4, с. 253].

Етична компетентність має формуватися в системі взаємопов'язаних елементів педагогічного процесу: когнітивного, особистісного, операціонально-процесуального [2, с. 205]. Це означає, що за такої сукупністю ознак етичної компетентності на етапі її практично повного формування її структура містить дві форми прояву: статичну і динамічну.

Структура статичної форми характеризує саме рівень сформованості моральних цінностей, які є основою принципів особистості, а також вони можуть відображає наявний етичний рівень. Структура динамічної форми

НУБІП УКРАЇНИ

проявляється в умінні реагувати в різноманітних психолого-педагогічних ситуацій. Характер такої реакції виявляється без порушень норм педагогічної етики. Використання цієї форми створює умови для педагогічної рефлексії. Проте оптимальним шляхом формування емоційно-етичної компетентності майбутніх вчителів є процес взаємодії статичних і динамічних форм, який може бути елементом професійного становлення та квазіпрофесійної діяльності.

НУБІП УКРАЇНИ

Відповідно до цієї поетапної методики формування етичної компетентності необхідно виділити основні етапи: актуалізація - проходить усвідомлення майбутнім учителем необхідності розвитку етичної компетентності, актуалізація індивідуального потенціалу; технологічний - прискорення процесу формування комунікативно-етичних навичок як елементу системи педагогічної діяльності; творчий - активний розвиток у структурі з етичною складовою; корекційний - характеризується складанням стійких ціннісних орієнтирів.

НУБІП УКРАЇНИ

В. О. Сухомлинський зробив значний внесок у формування засад етики навчання. Адже він є одним із творців гуманістичної педагогіки, заснованої на цінностях людяності, добра, любові та прийняття дитини.

НУБІП УКРАЇНИ

Важливим гаслом видатного вченого було визнання гуманітарного початку освіти як найважливішої риси педагогічної етики вчителя. Василь Олександрович стверджував, що в дружній атмосфері діти прагнуть стати кращими, відчувати повагу інших людей і не втрачати гідності.

НУБІП УКРАЇНИ

Вчителі повинні бути людяними і поєднувати цю якість сердечності з мудрою вимогливістю батьків. На думку В. Сухомлинського, немає безталанних дітей, кожна особистість наділена багатим творчим потенціалом, який може не розкритися в житті. Риси піклування і дбайливого ставлення до дитини відчувається у цитаті великого педагога:

НУБІП УКРАЇНИ

«Я уявляю собі дитячі роки як школу мислення, а вчителя – як людину, що дбайливо формує організм і духовний світ своїх вихованців. Турбота про

розвиток і зміцнення мозку дитини, про те, щоб дзеркало, яке відображає світ, завжди було чутливим і сприйнятливим, – один із голівних обов'язків педагога» [3, с. 145].

Аналіз літературних джерел щодо поняття «емоційно-етична» компетентність показав багатозначність цього визначення. Так, з одного боку, дослідники визначають «етичну компетентність» як надпредметну компетентність, яка має інтегрований характер та поєднує в собі певну сукупність знань, умінь і ставлень набутих учителем у процесі набуття досвіду педагогічної діяльності [4]. Серед прикладів етичної

компетентності Д. Хоружа виділяє здатність учителя реалізувати гуманістичні цінності, норми, принципи педагогічної етики, розуміти моральний зміст педагогічної професії; здійснювати етичне осмислення власної поведінки; передбачити наслідки своїх дій; вміти вирішувати конфлікти, розуміти почуття та потреби учнів; реалізація у професійній поведінці стратегій і тактики етично адекватного спілкування з різними учасниками освітнього процесу [6]. З іншого боку можемо зустріти

поняття «емоційної компетентності», яке визначається як «цілісне особистісне утворення, представлене багатством емоційного досвіду, володінням системою механізмів управління власними емоційними станами та емоційним відгуком, педагогічною доцільністю прояву емоцій, прагненням до вдосконалення емоційного досвіду на основі рефлексії» [1

с. 57]. У дослідженні О. Французової така компетентність визначається як здатність усвідомлювати свої власні емоції і емоції партнера по спілкуванню, аналізувати їх і керувати ними з метою вибору найбільш ефективною поведінки в конкретній ситуації [5, с. 115].

На мою думку, ці поняття є досить співзвучні, вони були актуальні в часи життя та творчості В. Сухомлинського і знову набули важливого акценту в сучасності.

Професійний стандарт визначає емоційно-етичну компетентність як «здатність усвідомлювати власні відчуття та почуття, керувати власним емоційним станом». Водночас вчитель повинен володіти знаннями про види та інтенсивність емоцій, причини їх виникнення, знати особливості сучасних форм, методів, технологій і засобів навчання, які сприяють розвитку власної уваги, саморегуляції, керування емоціями та розуміння. Важливі навички емоційно-етичної компетентності включають:

- усвідомлювати та конструктивно реагувати на прояви емоцій без осуду;

- спрямовувати і підтримувати увагу в процесі педагогічної діяльності;

- володіти способами самозбереження психічного здоров'я;

- усвідомлювати та керувати власними емоціями;

- конструктивно реагувати на стреси, конфліктні ситуації, сприяти порозумінню;

- застосовувати в навчальному процесі практику концентрації уваги, свідомого емоційного реагування (вибрати та реалізувати відповідну емоційну реакцію залежно від комунікативної ситуації);

- володіти технікою емпатійного слухання та навичками ненасильницького спілкування тощо.

Отже, можна зробити висновок, що вимоги педагогічної етики В. Сухомлинського знайшли відображення і стали важливою основою для формування емоційно-етичної компетентності вчителя в сучасних умовах.

Не можна не погодитися з Є. Богдановим, який зазначає, що у виховній роботі спора на емоційне не менш важлива, ніж на раціональне.

Емоційне виховується на основі раціонального і навпаки. Моральне почуття формується із свідомим ставленням до норм, принципів і правил

поведінки [2, с. 10]. Важливу роль у формуванні активної життєвої позиції молоді людини, в її моральному розвитку, на думку вченого, відіграють

роль моральні почуття. Вони є складовою емоційно-моральної діяльності особистості, яка характеризується здатністю діяти на основі власного досвіду їх морального значення, змісту та епособові реалізації у відповідних діях. Вплив моральних почуттів на процес становлення емоційно-етичної активності особистості полягає в тому, що замість байдужого ставлення до значущих життєвих явищ виникає адекватне емоційне ставлення; замість поверхових емоційних реакцій виявляється розвинена емоційна чутливість; замість випадкових емоційних реакцій утворюється емоційно-моральна стійкість.

Отже, оскільки в морально-етичні переживання студентів відтворюють мотиваційну ієрархію, і ці переживання беруть безпосередню участь у її формуванні, необхідно формувати в позитивні емоційно-етичні установки майбутнього педагога, а не лише забезпечувати засвоєння ним етичних знань; формування альтруїстичні емоційно-етичного ставлення до інших, що забезпечить успішне формування позитивних професійно-моральних якостей.

Зміст формування професійно-етичного світогляду та професійно-етичної орієнтації студентів є система етичних поглядів, переконань, інтересів, ціннісних пріоритетів, які ґрунтуються на етичних знаннях, набутих майбутнім педагогом у процесі професійної підготовки та життєдіяльності.

Етичні знання створюються системою понять, що розуміються як логічно оформлена думка, що відображає загальні та істотні риси реальних установок і відносин особистості. Знаючи етичні поняття, студент здатний здійснювати будь-яку дію відповідно до цих уявлень і нести відповідальним за її результат.

Стійкість формування морально-етичної свідомості майбутнього педагога значною мірою залежить від продуманої системи етичних понять, що відповідає вимогами до сучасного педагога. Водночас слід зазначити,

що засвоєння студентами етичних понять сприяють необхідні уявлення про варіанти ситуацій у реальній професійній діяльності, накопичення яких відбувається в безпосередній взаємодії з реальною професійно-педагогічною дійсністю та при спостереженні за реальними типами поведінки.

У процесі засвоєння етичних знань студентами взаємодіють компоненти професійно-етичної спрямованості особистості. Таким чином, етичні знання, які є умовою орієнтації в моральних цінностях і у виборі конкретної лінії поведінки, акумулюються в професійно-етичній

свідомості у вигляді переконань, установок, які виявляються в професійно-етичній позиції і потім закріплюються у стилі професійно-педагогічного спілкування та поведінки.

Водночас засвоєння етичних знань тісно пов'язане з індивідуально-психологічними особливостями студентів, що вимагає забезпечення особистісно-діяльсного підходу на всіх етапах формування етичної компетентності студентів.

Слід зазначити, що найбільш яскраві індивідуальні відмінності в рівні засвоєння етичних знань проявляються в усвідомленості та ефективності знань.

Отже, етичні знання сприяють становленню професійно-етичної свідомості студентів, яка нерозривно пов'язана з розвитком їхньої етичної компетентності. Їх єдність, на думку більшості вчених, дає змогу трансформувати етичні знання та особисті моральні переконання в досвід професійно-етичної поведінки майбутнього педагога.

Формування етичної компетентності в майбутніх педагогів вимагає від студентів усвідомлення своєї професійно-етичної позиції, що, у свою чергу, потребує формування в них відповідних переконань і моральних установок, адже саме в позиції проявляється його ставлення до учнів, інших людей, до себе, до явищ і сутностей педагогічної реальності тощо.

Це потребує виділення та забезпечення особистісно-позиційного етапу технологічній складовій запропонованої системи

Узагальнення результатів наукових досліджень пролеми позиції особистості, проведених у різних концепціях, дає підстави зробити висновок про те, що сутність зазначеного феномену трактується по-різному: як позиція людини в соціальній структурі чи системі міжособистісні стосунки, що розглядається в системі «роль» і «статус» (К. Абульханова-Славська, В. Ядов та інші); як система поглядів, настанов, цінностей, мотивів, через які формується ставлення особистості до різних сторін відображається його власна діяльність (Б. Ананьєв, Л. Божович, А. Маркова, В. М'ясищев, С. Рубінштейн та інші).

Починаючи з дитинства, ставлення людини до інших соціальних істот і до об'єктивного світу має вибірковий характер, що визначається насамперед своєрідністю її попереднього життєвого досвіду, позитивним чи негативним переживанням обставин власного життя. Вони стають ще більш вибірковими, коли спілкування і взаємодія з навколишнім світом стає усвідомленою потребою і внутрішньою необхідністю людини. Таким чином позиція як система виборчого ставлення людини до навколишнього середовища, яка пов'язана з оцінкою навколишньої дійсності та визначає індивідуальний характер її вчинків і діяльності.

Внутрішня позиція — це насамперед система спрямованості особистості, її мотивів, потреб і прагнень, переконань та установок людини, які визначають конкретне ставлення до дійсності, соціального оточення і самого себе, визначають конкретну лінію поведінки [3].

Центральними елементами такої системи спрямованості є особистісні значення, що розуміються як значимі установки, значимі мотиви, в ім'я яких діє індивід. Ці установки виявляються в готовності діяти певним чином у різноманітних проблемних ситуаціях, у тому числі й у ситуаціях морального вибору.

У цьому контексті згадати установчо-позиційний підхід до визначення структури особистості, який запропонував В. Ялов [6]. На думку науковця, людина має складну систему різноманітних диспозиційних утворень, які регулюють її поведінку та діяльність.

Диспозиції (або позиції) - це сукупність готовності свідомості та нервової системи людини діяти певним чином. Такі позиційні утворення виникають кожного разу, коли дана потреба зустрічається з відповідною ситуацією її потенційного задоволення.

Диспозиції організовані ієрархічно і мають чотири рівні [3; 6].

Система диспозиційних утворень виступає регулятором поведінки людини. У налаштуваннях першого рівня регулюються прямі реакції людини на реальну травму, пов'язану з об'єктом. Другий рівень регулює дії та поведінку особистості в звичайних ситуаціях взаємодії з навколишнім середовищем. Третій рівень забезпечує регуляцію системи дій і вчинків людини. Четвертий, вищий рівень, регулює поведінку і діяльність людини в найбільш значимих ситуаціях її соціальної діяльності, зокрема в проблемних, конфліктних ситуаціях або в ситуаціях морального вибору [3].

Елементи позиції виступають не тільки як регулятори поведінки особистості, а й як руйнівна сила для її соціального-психічного розвитку. Закріплюючись через реалізації в соціальній практиці, ця позиція виражає в таких рисах характеру: комунікативні (як ставлення до оточуючих), суб'єктно-діяльнісній (як ставлення до об'єктивного світу) та рефлексивній (як вображення ставлення людини до себе самого). Останні доповнюють розвиток структури характеру особистості, забезпечують її цілісність і саморегуляцію, забезпечуючи тим самим відносну автономію особистості в суспільстві. У світлі цього процесу формування етичної компетентності майбутнього педагога можна розглядати як спрямування формування чи зміни установок і ціннісних

орієнтації студентів, як формування їх здатності свідомо реалізувати власні професійно-етичні установки, переконання та цінності, а також створення психологічних механізмів їх реалізації на практиці.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновки, що етична компетентність майбутнього педагога передбачає наявність в особистості певної установки. Наприклад, німецький психолог А. Коссаковскі зауважив, що установки, які мають динамічні компоненти, спричиняють те, що діяльність особистості відповідає її потреб і спрямовує її на ті об'єкти навколишнього світу, які необхідні для задоволення цих потреб. Такі установки також можна охарактеризувати як орієнтацію, яка залежно від того, наскільки ці установки є стійким та закріпленими, орієнтує та регулює діяльність людини [4, с. 141].

Під час реалізації діяльнісно-поведінкового етапу розвиваються професійно-орієнтовані, прикладних етичні навички, тобто студент отримує індивідуальний досвід виявлення етичної компетентності та самооцінює свої індивідуальні особливості, що дає змогу майбутньому педагогу поступово оволодіти оптимальним для нього та етичним стилем визначення професійної поведінки. У процесі реалізації діяльнісно-поведінкового етапу (реалізація орієнтації етичних цінностей у вчинках і поведінці) студент визначає можливості індивідуального зростання у розвитку етичної компетентності та будує оптимальну освітню стратегію самовдосконалення.

Доцільні методи та форми, що полягають в організаційно-методичному забезпеченні якості поетапної професійно-етичної підготовки майбутнього педагога в навчальній і позааудиторній роботі спрямовують студентів на оволодіння питаннями оцінювання етичної компетентності, необхідними теоретичними знаннями, нормативно-етичними засадами впровадження набутих знань на практиці [5].

Вибір рефлексивно-корекційного етапу в системі формування етичної компетентності майбутнього педагога обґрунтовується тим, що дуже важливим аспектом підготовки студентів до будь-якого виду майбутньої професійної діяльності є постійні аналіз, розуміння, дослідження власних дій і станів, тобто рефлексія діяльності.

Рефлексивно-корекційний етап розробленої системи полягає у виявленні змін у рівнях розвитку етичної компетентності майбутніх педагогів та забезпеченні, за необхідності внесення відповідних корекцій у процес їх професійної підготовки.

Ефективність педагогічної корекції визначається умінням спілкуватися з студентами; залучення самого студента до корекційної роботи (психологічний тренінг); формуванням мети корекційної роботи (при агресивності – розвиток доброти, лінощів – виховання працелюбності тощо); використання методів гальмування (попередження, покарання, осуд, примус); формуванням позитивних якостей за допомогою допоміжних методів (організація успіху, увага, турбота, переконання, заохочення); визначення причин поведінки; формування правильних мотивів поведінки.

У процесі будь-якої корекційної роботи в студента формується рефлексивне ставлення до власної поведінки, що є важливою ланкою подальшої організації самовиховання.

Необхідність виділення технологічної складової в розробленій системі продиктована тим, що виділення етапів, методів і форм, які використовуються в різних видах діяльності майбутніх фахівців, дає змогу моделювати діяльність викладача та студента, спрямовану на оптимальну реалізацію мети й завдань процесу формування етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

1.2 Емоційно-етична компетентність майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти: сутність, зміст, критерії, показники та рівні сформованості.

Термін «структура емоційної компетентності» використовується як синонім терміну «структура емоційного інтелекту». Більш детальне вивчення феномену «емоційна компетентність» дозволяє зробити висновок, що воно має свої особливості та структуру, хоча певним чином базується на розвитку емоційного інтелекту особистості.

В контексті психології розвитку поняття «емоційна компетентність», наприклад, К. Саарні трактує як єдність трьох аспектів розвитку особистості: історія розвитку, ідентичність, соціокультурний характер, що формуються під впливом сім'ї, ровесників, школи, засобів масової інформації, соціальних умов, уявлень про вплив емоцій на різні соціальні зміни і взаєностосунки між людьми [14, 82].

З цього приводу К. Саарні трактує це поняття як сукупність умінь чи навичок, зокрема, таких, як: усвідомлення власних емоційних етапів; вміння розрізняти емоції отчужих; здатність використовувати емоції і форми їх вираження, прийняті в даній культурі або субкультурі, а на більш зрілих етапах засвоювати культурні сценарії і поєднувати емоції із соціальними ролями; здатність співчутливо й емпатійно ставитися до переживань інших; здатність усвідомлювати, що внутрішній емоційний стан не обов'язково відповідає зовнішньому вираженню як особистості, так і інших, але на більш зрілих стадіях — вміння розуміти, як прояв власних емоцій впливає на інших, і враховувати це у власній поведінці; здатність справлятися з негативними переживаннями, використовуючи стратегії саморегуляції, які мінімізують інтенсивність або тривалість таких переживань, знімають тяжкість переживання; усвідомлення того, що структура або характер взаємовідносин значною мірою визначається способом вираження емоцій взаємовідносинах, прямою, достовірністю

прояву, емоційною взаємністю або симетрією у взаємостосунках; здатність бути емоційно адекватною людиною, тобто розуміти власні емоції, наскільки вони унікальні або культурно обумовлені і реагувати на власні уявлення про власний емоційний баланс [14, 81].

Досліджуючи проблему емоційної компетентності майбутніх фахівців (психологів), І. Вайцях в структуру її розвитку включає п'ять основних компонентів: когнітивний, діяльнісний, особистісний, соціальний, мотиваційний [4, 56–57].

На її думку, когнітивний компонент емоційної компетентності полягає у вивченні комплексу теоретичних і практичних дисциплін і формуванні вміння використовувати їх у самостійній теоретичній навчальній та практичній діяльності.

Активний компонент емоційної компетентності цінний тим, що він полягає у формуванні вмінь і навичок, необхідних для практичної діяльності в міжособистісних стосунках і прийняття виважених рішень, що сприятиме їх мобільності у виконанні професійних функцій.

Особистісний компонент емоційної компетентності включає сукупність особистісно-професійних особливостей майбутнього фахівця, які позитивно впливають на його професійну діяльність. До них належать особистісні характеристики та емоційна зрілість, на основі достатнього і високого рівня емоційного інтелекту, важливість якої доводять, зокрема, Н. Дідик [7, 223–237], М. Варій [3, 523–524], Г. Андреева [1, 52] та ін.

Соціальний компонент емоційної компетентності охоплює емпатію та соціальні навички соціальний інтелект, соціальну компетентність, на яких наголошували і Д. Гроулман [5], Л. Колець [11] та ін.

Мотиваційний компонент емоційної компетентності включає позитивну мотивацію до фахової діяльності, сприйняття оточуючих та взаємодію з ними, орієнтованість на досягнення взаєморозуміння в процесі виконання професійних завдань, де основною особистісною

якістю виступає, як зазначають Т. Луткевич і О. Савицька, діалогізм, тобто діалогічна готовність, безумовне прийняття іншого, особистісна рефлексія [8, 71].

Визначаючи емоційну компетентність як готовність і здатність людини гнучко керувати власними та чужими емоційними реакціями, адекватно до мінливих ситуацій і умов, І. Матійків включив до своєї структури такі компоненти (критерії), як: життєва позиція; рівень суб'єктивного контролю; управління своїми емоціями; вид мислення; вид мотивації; рефлексивні навички; самооцінку; комунікативний потенціал; вид поведінки. Ці критерії необхідні, зокрема, для професій типу «людина — людина» (професії соціономічного напрямку) [12, 145–149]. Вона детально описує два рівні розвитку емоційної компетентності: високий (адаптивний полюс) і низький (дезадаптивний полюс).

Ознаками високого рівня емоційної компетентності І. Матійків визначені такі: на внутрішньоособистісному рівні — автентичність (належні стосунки з собою, контакт зі своїми почуттями та бажаннями), відчуття щастя, задоволення життям; міжособистісна — адаптивність як здатність знаходити баланс між власними цілями та намірами, з одного боку, та зовнішніми умовами — з іншого; гармонійні відносини з навколишнім середовищем.

На думку І. Матійків, низький рівень емоційної компетентності, викликає несумісність суб'єкта (внутрішні конфлікти, відсутність контакту зі своїми почуттями та бажаннями, неадекватне самовираження); відсутність щастя, душевного благополуччя; непристосованість до зовнішнього світу, дисгармонійні відносини з оточенням.

Г. Юсупова, досліджуючи структуру і вимірювання емоційних компетенцій, вважає її як сукупністю здібностей, що розвиваються, до саморегуляції і регуляції міжособистісних стосунків на основі розуміння власних емоцій та емоцій оточуючих засобами саморегуляції.

взаємостосунків та емпатії [17]. На основі її власних висновків щодо структури емоційного інтелекту було виділено чотири блоки компонентів: саморегуляція; регуляція взаємостосунків; рефлексія; емпатія.

Г. Юсупова згрупувала чотири блоки компонентів емоційної компетентності: поведінковий блок (саморегуляція плюс регуляція стосунків з іншими), когнітивний (рефлексія плюс емпатія); міжособистісний блок (саморегуляція плюс рефлексія); міжособистісний блок (регуляція стосунків з іншими плюс емпатія). Відповідно до цієї структури основними складовими є: саморегуляція; регулювання відносин з оточуючими; рефлексія; емпатія.

Порівняльний аналіз чотирьох представлених структур вчених різних країн засвідчив, що сукупність компонентів, що сукупність компонентів, які вчені вважали головними (базовими) в структурі емоційних компетенцій, відображає сутність цього конструкту в оцінці кожного дослідника. Так, К. Саарні включає в структуру емоційної компетентності 8 компонентів, І. Войціх — 5, І. Матійків — 9, Г. Юсупова — 4. При цьому всі автори перераховують однакові компоненти, на основі яких можемо зробити висновок, що вони, дійсно є фундаментальними, якщо їх називають вчені різних країн, які досліджуючи одне і те ж психологічне явище.

Спільними для усіх проаналізованих структур були компоненти, що відображають: регулювання людиною власних емоцій (саморегуляція емоцій); розпізнавання емоцій інших людей; емпатію; рефлексію. Ці загально визнані компоненти я взяла як базові у своїй структурі емоційної компетентності, доповнивши її таким показником, як комунікативний потенціал (вербальне та невербальне вираження емоцій), враховуючи специфіку досліджуваної проблеми. Я вважаю, що емоційна саморегуляція дійсно, є фундаментальним елементом, оскільки вона пов'язана зі здатністю людини розуміти власні емоції. На цій підставі вміння розуміти

власні емоції віднесено до першого показника компонента «саморегуляція власних емоцій» в структурі емоційної компетентності.

Другим показником компонента «саморегуляція емоцій» визначається здатність розпізнати причину виникнення емоцій, оскільки без знання причини емоцій неможливо її адекватно оцінити та вжити заходів. Страх перед іспитами у студентський період часто викликає проблеми із саморегуляцією власних емоцій. Зокрема, Є. Ільїн попереджав, що, наприклад, очікування, яке викликає надмірне збудження нервової системи, може призвести до фізичних змін в організмі: хвороби,

сивни, втрата мовлення та ін. тому необхідно серйозно оволодіти навичками, пов'язаними з саморегуляцією емоцій в процесі їх професійної підготовки [10].

Третім показником емоційної саморегуляції визначено здатність оцінювати власний емоційний стан, оскільки залежно від оцінки власного емоційного стану людина робить висновок про те, як його проявляти в конкретній ситуації, і регулює силу емоційного стану. Уміння оцінювати власний емоційний стан у різних життєвих, навчальних, виробничих ситуаціях, як, наприклад, В. Зарицька [9, 83], розширює межі своїх можливостей людини ставитися до себе з гумором, охоче пізнавати нове, сприймати конструктивну критику і відгуки про себе що сприяє формуванню рівня розуміння власних емоцій, розвитку переживань і поведінки спілкування, адекватної конкретній ситуації.

Четвертим показником саморегуляції емоцій нами включено здатність позитивно сприймати оцінку власних емоцій іншими, на що вказує В. Зарицька [9, 87]. Однак емоційної саморегуляції можна навчитися до такої міри, що вона стане звичкою. Так, А. Грецов [6, 103] пропонує наступний шлях розвитку навичок емоційної саморегуляції, наприклад, у разі маніпулятивного впливу: усвідомлення самого факту маніпулятивного впливу; збереження емоційного спокою; систематичний

захист своїх інтересів або прояв спокійної реакції на подію, ситуацію, незважаючи на емоції та поведінку маніпулятора. Таким чином формується здатність до саморегуляції емоцій, а також здатність протистояти будь-якому негативному впливу. У професійній діяльності часто бувають випадки, коли одні намагаються маніпулювати іншими. Як зазначає Н. Старостіна [16, 32–35], захиститися від маніпулятора можна тільки тоді, коли добре розумієш механізми маніпуляції, аже розуміння їх є способом захисту людини від маніпулятора. Отже, можна визначити, що компонент емоційної компетентності «саморегуляція емоцій», як сукупність таких основних показників: здатність розуміти власні емоції; вміння визначати причини виникнення власних емоцій; вміння оцінювати власний емоційний стан; здатність позитивно сприймати оцінку своїх емоцій іншими людьми.

Другий компонент емоційної компетентності «розпізнавання та регулювання емоцій інших людей» передбачає розуміння особистістю емоцій іншої людини. Е. Ільїн стверджує, що емоції інших людей можна розпізнати за певними ознаками, до яких, насамперед, належить мовлення, інтонація, міміка, жестикуляція, динаміка рухів [10]. На мою думку, вербальний діалог повинен супроводжуватися позитивними емоційно вираженими невербальними засобами, що підвищує значущість вербального вираження емоцій і позитивно впливає на ефективність спілкування та допомагає регулювати подальше виникнення емоцій у співрозмовника. І. Андрєєвою [2, 216–223] визначено, що, зокрема, студенти з високим рівнем емоційного інтелекту загалом здатні розуміти власні та чужі емоції та керувати ними завдяки здатності швидко встановлювати глибокі та тісні емоційні контакти з людьми, завдяки схильності сприймати людську природу в цілому як позитивну. Таким чином, зміст компонента емоційної компетентності «розпізнавання і регуляція емоцій інших людей» визначається за такими основними

показниками: здатність швидко встановлювати контакти з іншими людьми; здатність розпізнавати емоції інших за невербальними ознаками; уміння посягати емоції інших за допомогою мовлення; здатність позитивно впливати на емоції інших людей і регулювати їх прояв.

Третім основним компонентом емоційної компетентності визначено емпатію, як, зокрема, у словнику практичного психолога трактується як проникнення в переживання іншої людини, як емоційна чутливість до переживань іншої людини [15, 951–952], тому що вона виконує спонукальну функцію допомоги людині, яка її потребує. Емпатію також

можна розглядати і як стресозахисний та адаптаційний потенціал особистості, що сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності [13, 43].

Проаналізувавши різні підходи науковців до тлумачення емпатії, розкривши її сутність та зміст параметрів, за допомогою яких можна визначати рівні співчуття до іншої людини, у структурі емпатії, як складовий компонент емоційної компетентності є такі базові показники, як: уміння прислухатися до переживань іншої людини, щоб проникнути в переживання іншої людини; уміння відчувати переживання іншої людини; вміння сприймати емоційний стан іншої людини як свій; вміння створювати позитивний емоційний мікроклімат навколо іншої людини. Підбір цих показників, на моє глибоке переконання, виявити рівень розвитку емпатії у даної людини.

Як четверту складову емоційної компетентності виділяємо рефлексію як процес самопізнання суб'єктом внутрішніх психічних станів (у тому числі емоційних), з одного боку, і як механізм взаєморозуміння – розуміння суб'єктом того, що означає і чому він справив те чи інше враження на партнера по спілкуванню [15, 690]. Тобто рефлексія може означати здатність людини визначати, які саме емоції вона відчуває в даний момент. Але бувають ситуації, коли людина демонструє декілька

емоцій, наприклад, здивування, страх і розчарування або збентеження, сором і відчай та ін. У такому випадку рефлексія буде розумітися уміння людини розпізнавати, з яких емоцій складається ця складна емоція, в якій послідовності і чому саме так вони проявляються, якою мірою їх прояв необхідно регулювати і чи слід їх стримувати; усвідомлювати зміну інтенсивності прояву емоцій при переході від однієї емоції до іншої; вміння визначати мотив прояву.

Проаналізувавши погляди науковців щодо включення такого компонента, як рефлексія, до структури емоційної компетентності та показників, важливих для визначення рівня розвитку досліджуваного феномена, я виділила такі показники, як: вміння визначати, які саме емоції вона відчуває в даний час; вміння розпізнавати, з яких емоцій складається емоція, якщо вона складна; уміння визначати мотив прояву тієї чи іншої емоції; вміння регулювати прояв емоцій та їх послідовність.

Аналіз структури емоційної компетентності сучасних зарубіжних та вітчизняних вчених та показників, за якими можна, на їхню думку, можна виявити рівні емоційної компетентності, дозволив мені розробити структуру емоційної компетентності з відповідними показниками.

Вищевикладене дозволяє висловити власне розуміння визначення емоційно-етичної компетентності. Це здатність розуміти власні емоції та емоції інших, що включає в себе поєднання емоційного інтелекту та етичної свідомості.

Компонент: Етичне прийняття рішень:

Критерій 1: Етична обізнаність.

Показник 1: Визначення етичних дилем і моральних проблем.

Показник 2: Розуміння наслідків етичних рішень.

Критерій 2: Етичне прийняття рішень.

Показник 1: Здатність оцінювати різні етичні точки зору та робити правильний моральний вибір.

Показник 2: Послідовне прийняття етичних рішень у різних ситуаціях.

НУВБІП УКРАЇНИ

Критерій 3: Етична поведінка

Показник 1: Діти відповідно до своїх етичних принципів і цінностей.

Показник 2: Демонстрація чесності та відповідальності в усіх своїх діях.

НУВБІП УКРАЇНИ

Компонент 2: Соціальні та міжособистісні навички

Критерій 1: Спілкування

Показник 1: Ефективне вербальне та невербальне спілкування,

включаючи активне слухання.

НУВБІП УКРАЇНИ

Показник 2: Здатність виражати співчуття та розуміння під час взаємодії.

Критерій 2: Вирішення конфлікту

Показник 1: Уміння вирішувати конфлікти та суперечки конструктивним способом.

НУВБІП УКРАЇНИ

Показник 2: Сприяння співпраці та консенсусу в групах.

Критерій 3: Лідерство

Показник 1: здатність надихати та мотивувати інших до спільної

мети.

НУВБІП УКРАЇНИ

Показник 2: Керівництво та підтримка окремих осіб або команд з емоційним інтелектом.

Компонент 3: Емоційне усвідомлення та регулювання

Критерій 1: Самосвідомість

НУВБІП УКРАЇНИ

Показник 1: Розпізнавання та точне позначення власних емоцій.

Показник 2: Розуміння джерел і тригерів власних емоцій.

Критерій 2: Саморегулювання

Показник 1: Здатність керувати своїми емоціями та контролювати їх,

особливо в стресових ситуаціях.

НУВБІП УКРАЇНИ

Показник 2: демонстрація стійкості перед обличчям емоційних проблем.

Критерій 3: Емпатія

Показник 1: Здатність розуміти почуття інших і ділитися ними.

Показник 2: Розпізнавання та реагування на емоційні потреби інших.

Ця структурна схема окреслює три ключові компоненти емоційно-етичної компетентності, кожен з яких має певні критерії та відповідні показники. Особи, які досягли успіху в цих сферах, краще підготовлені для того, щоб орієнтуватися в складних соціальних і моральних ситуаціях, будувати здорові стосунки та приймати етично обґрунтовані рішення.

1.3. Стан сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти (констатувальний етап експерименту).

Критерій – це «ознака», за якою можна судити про щось, мірило для визначення, оцінки предмета чи явища» [4, с. 731]. Як відомо, критерії визначаються відповідними показниками, які обумовлюють сукупність вимог, а також є кількісними або якісними характеристиками, тобто мірою сформованості того чи іншого критерію.

У цьому дослідженні було обрано мотиваційний, когнітивний та операційний критерії сформованості етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Мотиваційний критерій відповідає необхідному ціннісному елементу в структурі емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти, оскільки емоційно-етична компетентність може проявлятися лише за умови її органічної інтеграції з мотивами та цінностями майбутніх фахівців.

Показниками для оцінки мотиваційних критеріїв формування моральної якості майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти у дослідженні є: професійні цінності, професійна орієнтація.. потреба в самореалізації та професійному розвитку як викладача аграрних закладів вищої професійної освіти, професійно-гуманістичні якості тощо.

Когнітивні критерії відповідають змістовному компоненту в структурі етичних компетентностей майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти і мають демонструвати наявність у студента знань про етику та її значення в роботі педагога; уявлення про морально-етичні аспекти професійної етики, її основні категорії та принципи, їх сутність; знання методів здійснення педагогічної діяльності, а також знання етики, етичних норм професійної поведінки та вимог до особистих якостей, що ставляться до представників педагогічної професії.

Досліджуваними когнітивними критеріями формування моральної якості майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти є: знання принципів і функцій педагогічної етики; знання основних етичних категорій; знання про природу та структуру моральної свідомості вчителя; знання предмета та структури педагогічної етики і так далі.

Операційний критерій відповідав діяльському компоненту в структурі етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти і мав засвідчити наявність у студентів умінь регулювати власну педагогічну діяльність в ситуаціях морального вибору.

Показниками операційного критерію сформованості етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти в дослідженні виступили уміння використовувати етичні знання у професійній діяльності; уміння та навички безконфліктного вирішування проблемних педагогічних ситуацій;

професійно-гуманістичні вміння, а також вміння приймати відповідальні рішення.

Для визначення якісного стану сформованості етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти, виділено три рівні її прояву; високий, середній і низький. Описані критерії та показники щодо них узагальнені в табл. 1.1

Таблиця 1.1

Критеріальний апарат з діагностування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти в процесі навчання

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
Мотиваційний	<ol style="list-style-type: none">1. Професійні цінності;2. Професійна спрямованість;3. Потреба в самоактуалізації і професійній самореалізації як учителя суспільно-гуманітарних дисциплін;4. Професійно-гуманістичні якості.
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none">• Знання основних категорій етики;• Знання предмету та структури педагогічної етики;• Знання принципів та функцій педагогічної моралі;• Знання сутності і структури моральної свідомості педагога;
Операційний	<ul style="list-style-type: none">• Професійно-гуманістичні вміння;• Вміння використовувати етичні знання у професійної діяльності;

НУБІП України

- Вміння та навички безконфліктно вирішувати проблемні
- Педагогічні ситуації,
- Вміння приймати відповідальні рішення.

НУБІП України

Формування емоційно-етичної компетентності високо рівня

передбачає наявність у студентів визначеної системи професійних цінностей, сталою професійно-педагогічною спрямованістю, наявністю стійких мотивів та цілей професійної підготовки, зі стійким інтересом до педагогічної діяльності, бажанням працювати викладачем в аграрних

закладах фахової перед вищої освіти; усталеною потребою в самоактуалізації і професійної цілей професійної підготовки, зі стійким інтересом до педагогічної діяльності, бажанням працювати викладачем в аграрних закладах фахової перед вищої освіти; усталеною потребою в самоактуалізації і професійної самореалізації як педагога аграрних закладів фахової перед вищої освіти.

Студентам цього рівня притаманний прояв необхідних для педагогічної діяльності професійно-гуманістичних якостей, а саме: доброзичливості, любові та поваги до студентів, витримки, толерантності, почуття гумору, педагогічного такту, оптимізму, принциповості.

Майбутні педагоги аграрних закладів фахової перед вищої освіти з високим рівнем сформованості етичної компетентності повинні володіти глибокими стійкими знаннями щодо специфіки педагогічної діяльності, принципів та функцій педагогічної моралі, основних категорій етики, сутності і структури моральної свідомості педагога, предмета та структури педагогічної етики тощо.

Студенти з високим рівнем етичної компетентності усвідомлюють, які професійно-гуманістичні вміння

необхідні для успішного здійснення педагогічної діяльності; вміють використовувати етичні знання, безконфліктно вирішувати проблемні педагогічні ситуації, правильно ставити цілі та завдання виховання, організувати процес спілкування з дітьми, приймати відповідальні рішення, аналізувати результати цього процесу; мають потребу в постійному підвищенні професійної кваліфікації; досконало володіють педагогічними технологіями та навичками їх творчого використання.

У студентів із середнім рівнем етичної компетентності не сформована стійка система ціннісних орієнтацій. Їхні професійні орієнтації нестійкі і пов'язані з бажанням виконати навчальний план і робочу програму забудь-яку ціну. Мотивація до здобуття професії вчителя змінюється залежно від зовнішніх впливів. Потреба в самореалізації та професійній самореалізації як викладача в аграрних

закладах вищої освіти не є чітко вираженою. Їх мотивація до оволодіння педагогічною професією змінюється залежно від зовнішніх впливів; потреба в самоактуалізації та професійній самореалізації як педагога аграрних закладів фахової передвищої освіти чітко не виражена. Студенти

з таким рівнем етичної компетентності володіють професійними та людськими якостями, необхідними для викладацької діяльності, але ці якості відіграють внутрішню координуючу роль в їхній роботі зі студентами. Щодо знань таких студентів про специфіку педагогічної

діяльності викладача аграрних закладів фахової перед вищої освіти, основних етичних категорій, предмета та структури педагогічної етики, принципів та функцій педагогічної моралі, сутності і структури моральної свідомості педагога, то вони не завжди розкривають сутність понять у повному обсязі. Майбутні педагоги аграрних закладів фахової перед вищої

освіти, що характеризуються середнім рівнем сформованості етичної компетентності, не мають достатньо чіткого усвідомлення, які професійно-гуманістичні вміння необхідні їм для успішного здійснення педагогічної

діяльності. Ці вчителі використовують свої етичні знання ситуативно; не завжди можуть безконфліктно вирішувати проблемні педагогічні ситуації та приймати відповідальні рішення, чітко визначати похідні, кінцеві цілі та завдання виховання, організовувати процес спілкування із студентами, аналізувати результати цього процесу; не досить досконало володіють педагогічними технологіями та навичками творчо їх використовувати. Іноді вони намагаються вдосконалювати свої професійно-гуманістичні вміння.

Низький рівень сформованості етичної компетентності зумовлений неорієнтованістю студентів у роботі із студентами; орієнтацією на самих себе, самовираження і самопрезентацію; несформованість мотивів і цілей обраної професії, відсутність інтересу до педагогічної діяльності, потреби в самоусвідомленні і самореалізації як викладача аграрних закладів фахової перед вищої освіти. Студенти які мають низький рівень сформованості етичної компетентності практично не мають професійно-гуманістичні якості, упереджено та суб'єктивно ставляться до студентів. Для них характерна відсутність знань з основних категорій етики, принципів і функцій педагогічної моралі, предмета та структури педагогічної етики, сутності і структури моральної свідомості педагога, а також знань про специфіку професійно-педагогічної діяльності викладача аграрних закладів фахової перед вищої освіти. На цьому рівні сформованості етичної компетентності студенти не усвідомлюють, які професійно-гуманістичні вміння необхідні їм для успішного здійснення педагогічної діяльності; проблемні педагогічні ситуації вирішуються за моделями, формально-стереотипне мислення; не бачить потреби у підвищенні професійно-гуманістичних вмінь; не вміє або не виявляє бажання критично аналізувати власну діяльність; не вміє використовувати етичні знання у професійній діяльності.

Виявлена структура, характер і рівень характеристик дають змогу розробити методіку діагностування етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів перед вищої освіти в процесі їхнього навчання у ВНЗ.

Методика діагностики етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти побудована на основі застосуванні мануалу з шести апробованих методик, тесту успішності, що дозволяють оцінити показники означеної компетентності, віднесені до мотиваційного, когнітивного, операційного критеріїв (див. табл. 1.2).

Але перед початок дослідження студентам було запропоновано пройти такі два тести: «Діагностику «Емоційного інтелекту» за Н. Холлом» і «Методику діагностики рівня емоційного інтелекту за В. В. Бойко».

Методика «Діагностики «Емоційного інтелекту» за Н. Холлом» призначена для виявлення здібності/особистості розуміти відносини, що репрезентується в емоціях, і мати можливість керувати своєю емоційною сферою на основі прийняття рішень.

<https://www.pdau.edu.ua/content/diagnostyka-emociynogo-intelektu-n-holl>

Вона складається з 30 тверджень і містить п'ять шкал:

- шкала 1 - "Емоційна обізнаність";
- шкала 2 - "Управління своїми емоціями" (емоційна відхідливість, емоційна нерігідність);
- шкала 3 - "Самотивація" (довільне керування своїми емоціями);
- шкала 4 - "Емпатія";
- шкала 5 - "Розпізнавання емоцій інших людей" (вміння впливати на емоційний стан інших).

Навпроти кожного твердження студентам треба було написати цифру, виходячи з їх згоди з одним з цих тверджень: повністю не згоден (-3 бали);

в основному не згоден (-2 бали); частково не згоден (-1 бал); частково згоден (+1 бал); в основному згоден (+2 бали); повністю згоден (+3 бали)

Інтегративний рівень емоційного інтелекту з урахуванням домінуючого знака визначається за такими кількісними показниками: 70 і більше – високий; 40-69 – середній; 39 і менше – низький.

«Методика діагностики рівня емоційного інтелекту за В. В. Бойко» спрямована на визначення у студентів рівня емоційного вигорання. Студентам потрібно було прочитати судження відповідати на нього «так» або «ні».

https://stud.com.ua/127602/pedagogika/metodika_diaagnostiki_rivnya_emotsiy_nogo_vigorannya_boyko

Відповідно до «ключа», здійснюються такі підрахунки:

- 1) визначається сума балів роздільно для кожного з 12 симптомів (по чотири в кожній з трьох фаз) вигорання;
- 2) підраховується сума показників симптомів для кожної з трьох фаз формування вигорання;
- 3) перебуває підсумковий показник синдрому емоційного вигорання - сума показників усіх 12 симптомів.

Запропонована методика дає докладну картину синдрому «емоційного вигорання». Перш за все, треба звернути увагу на окремо взяті симптоми. Показник вираженості кожного симптому коливається в межах від 0 до 30 балів:

1. 9 і менше балів - не склалося симптом;
2. 10-15 балів - складаний симптом;
3. 16 і більше - сформований симптом.

Симптоми з показником 20 і більше балів відносяться до домінуючих у фазі або в усьому синдром емоційного вигорання.

Методика дозволяє побачити провідні симптоми вигорання. Істотно важливо визначити до якої фази формування стресу належать домінуючі симптоми і в якій фазі їх найбільше число.

Подальший крок в інтерпретації результатів опитування - осмислення показників фаз розвитку стресу - «напруга», «резистенція», «виснаження».

У кожній з них оцінка можлива в межах від 0 до 120 балів. Однак зіставлення балів, отриманих для фаз, неправомірно, бо не свідчить про їх відносної ролі або внесок у синдром. За кількісними показниками правомірно судити тільки про те, наскільки кожна фаза сформувалася, яка фаза сформувалася в більшій чи меншій мірі:

1. 36 і менше балів - фаза не сформувалася;
2. 37-60 балів - фаза в стадії формування;
3. 61 і більше балів - сформована фаза.

Діагностика професійних цінностей здійснювалися за методикою «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості» [13, с. 103] яка допомагає визначити особистісні, професійні та соціально-психологічні орієнтації і переваги та визнана ефективною для діагностування цінностей

студентської молоді. Відповідно з методикою, студентам пропонували 8 груп цінностей по дві в кожній групі (див. Додаток 2): *бюджетні* (вдале одруження або заміжжя; час у колі родини), *фінансові* (виссооплачувана робота; красиві автомобілі, будинок, одяг, тощо), *професійні* (цікава робота, що приносить Вам задоволення; кар'єра), *духовні* (віросповідання; медитація, міркування, молитва та ін.), *суспільні* (залучення до суспільної діяльності, робота на добровільних засадах у некомерційних організаціях), *соціальні* (знайомство з новими людьми, соціальні заходи (близькі друзі), *інтелектуальні* (інтелектуальний розвиток; читання навчальної літератури, перегляд освітніх передач, самовдосконалення тощо), *фізичні* (спортивні вправи; здорова збалансована дієта). В цьому тесті студенти мали оцінити для себе значущість кожної з груп цінностей за шкалою: 10

(неважливо), 20, 30, 40, ..., 100 (дуже важливо). Чим більшою є підсумкова кількість балів у кожній групі, тим більшу значущість становлять відповідні цінності.

Важливо також, що чим ближче один до одного цінності у восьми групах цінностей (сімейні, фінансові, професійні, духовні, суспільні, соціальні, інтелектуальні, фізичні), тим більш різнобічним є студент.

Таблиця 1.2.

Мануал методик для діагностування показників стичної

компетентності майбутніх педагогів фахової перед вищої освіти

№	Показники стичної компетентності за критеріями	Забезпечувальні методики
1	<p>мотиваційним:</p> <ul style="list-style-type: none"> • професійні цінності; • професійна спрямованість; • потреба в самореалізації професійній самореалізації педагога аграрних закладів фахової освіти перед вищої освіти; • професійно-гуманістичні якості 	<ul style="list-style-type: none"> • методика «Експрес-діагностика соціальних цінностей» [18, с. 165]; • Методика «Професійна спрямованість особистості педагога» [18, с. 229]; • Методика «Професійно-гуманістичні якості» [23, с. 9]
2	<p>когнітивним:</p> <ul style="list-style-type: none"> • знання основних категорій етики; • знання предмету та структури педагогічної етики; • знання принципів та функцій 	<ul style="list-style-type: none"> • Тест успішності;

<p>педагогічної моралі;</p> <ul style="list-style-type: none"> • знання сутності і структури моральної свідомості педагога. 	
<p>3 операційним:</p> <ul style="list-style-type: none"> • професійно-гуманістичні вміння використовувати етичні знання у професійній діяльності; • вміння безконфліктно вирішувати проблемні педагогічні ситуації; • вміння приймати відповідальні рішення. 	<ul style="list-style-type: none"> • методика «Професійно-гуманістичні вміння» [23, с. 14]

Для діагностики професійної спрямованості майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти використовували методику «Професійна спрямованість особистості педагога» [18, с. 229]. Відповідно до методики, студенти з перерахованих ознак анкети (див. Додаток ?) повинні обрати один з двох приблизно типових для них варіантів відповідей: «а» правильно, описана якість типова для моєї поведінки або властива мені; «б» - неправильно, описана якість нетипова для моєї поведінки або майже не властива мені. Коли студенти обрали одну з відповідей, вони мали позначити літеру «а» чи «б» біля відповідного номеру відповідного твердження. Кожна відповідь, яка збігалася з ключем, оцінюється одним балом.

Цей метод дозволяє оцінити кожену сферу професійно-педагогічної спрямованості, а зокрема, мотивацію схвалення, комунікативність. Якщо студент отримає максимальну кількість балів за цією шкалою, то обробка

результатів починається зі шкали «Мотивації схвалення». Якщо кількість балів була вищою за 7, то відповідь студента на питання вважається сумнівною, такий студент намагається виглядати добре, прагнучи спотворити результати. Його відповіді не підлягали подальшій інтерпретації.

Максимальний бал, який отримус студент за шкалою «Комунікативність», вказує на тип «викладач-комунікатор». Цей студент характеризується доброзичливістю, любов'ю до студентів, екстравертністю, реалізацією своїх виховних впливів шляхом пошуку

механізмів сумісності із студентом, низькою конфліктністю, знаходженням спільної мови з ним в неформальному спілкуванні, здатністю до емпатії. Вважається, що саме такі впливи призводять до найбільших змін в поведінці студента.

Максимальний бал, отриманий студентом за шкалою «Спрямованість на предмет» свідчила, що йому притаманний тип «викладач-предметник». Такий тип професійної спрямованості педагога демонструє тверду впевненість в необхідності знань та їх важливості в житті. Для студентів

цього типу характерне виховання студента засобами навчального предмета, шляхом зміни його сприйняття наукової картини світу, залучення до роботи в гуртку тощо.

Максимальний бал, отриманий студентом за шкалою «Інтелігентність», свідчить, що йому притаманний тип професійної спрямованості «викладач-інтелігент» або «просвітник». Цей тип характеризується дотриманням моральних норм, моральністю, принциповістю, відчуття свободи, реалізація себе за допомогою високоінтелектуальної просвітницької діяльності, духовність тощо.

Максимальний бал за шкалою «Організованість» свідчила про те, що студент відноситься до типу «викладач-організатор». Перш за все він лідер не тільки серед студентів, але й серед усього педагогічного

колективу. Тому результати його педагогічних впливів, насамперед виявляється у дисципліні, колективній зацікавленості, сфері ділового співробітництва.

Ця методика дозволила виявити переваги одного з напрямів професійної спрямованості майбутнього вчителя (моноспрямованості), так і кількох типів (поліспрямованості). Якщо бали студентів в обох напрямках були однакові або майже однакові, це говорить про снування комбінованих типів. Найпоширеніші з них такі: «викладач-комунікатор», «викладач-просвітник», «викладач-організатор». Звичайно, майбутні

викладачі виявляються найкраще пристосованими для одних професійних функцій, тоді як реалізація інших функцій може бути для них неможливою.

Для діагностування професійно-гуманістичних якостей майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти використовували відповідну методика – «Професійно-гуманістичні якості» [23, с. 9]. Згідно з цією методикою, студентам було запропоновано проаналізувати анкету (див. Додаток ?), користуючись такою шкалою:

- бал «+2» - якість виражена яскраво;
- бал «+1» - якість виявляється часто;
- бал «0» - якість виявляється рідко;
- бал «-1» - протилежна якість виражена більш помітно;
- бал «-2» - протилежна якість виражена яскраво.

З кожної пари якостей студенти повинні вибрати одну, яка на їх думку є більш прийнятною. Далі за сумарною кількістю всіх балів робляться висновки про розвиток та виразність тих чи інших професійно-гуманістичних якостей майбутніх викладачів (справедливість; любов та повага до студентів; колективізм; вимогливість; принциповість; гуманність; інтелігентність; доброзичливість; дотримання норм етикету; чесність; щирість; самоконтроль; самодисципліна; самообмеження;

самопожертва; оптимізм, почуття гумору, гарний настрій; об'єктивність; потреба у професійно-педагогічному самовдосконаленні; самокритичність; культура поведінки; педагогічний такт, витримка, терпіння;). За допомогою цього методу також можна проаналізувати невідповідність у прояві певної якості в системі інших професійно-гуманістичних якостей майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти.

Для діагностики етичних знань майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти був розроблений спеціальний тест успішності

(див. додаток ?), який складався з 30 тестових завдань, розподілених на 5 блоками. До I–II блоків було внесено 11 тестових завдань, які складаються вибору однієї чи кількох правильних відповідей із низки запропонованих.

Такі тестові завдання оцінювалися в 1 бал за завдання 1–4 і 2 бали за завдання 5–11. Студенти можуть набрати загальну суму 18 балів, якщо вони правильно відповідають на тестові завдання I–II блоків.

Блок III складається з 7 тестових завдань відкритого типу та передбачає доповнення запропонованих тверджень. За кожен правильну відповідь студент міг отримати 3 бали, а за III блок в цілому – 21 бал.

Тестові завдання в IV блоці були завданнями на співвіднесення. Блок IV має чотири завдання, за правильне виконання яких студент міг отримати по 3 бали і, відповідним чином, 12 балів в цілому.

Блок V мав завдання на пояснення тверджень етичного змісту. Ці завдання були спрямовані на визначення у студентів особливостей формування моральних цінностей шляхом аналізу відповідей на запитання «Яке значення для Вас мають афоризми культурно-етичного змісту?» За розгорнуте пояснення кожного вислову студент міг отримати 5 балів і 15 балів за всі завдання V блоку. Загалом, правильні відповіді майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти дозволяли оцінити їхні етичні знання у 66 балів.

Методику «Професійно-гуманістичні вміння вчителя» [23, с. 14]

використовували для діагностування професійно-гуманістичних умінь. Відповідно до цього методу студентам було запропоновано проаналізувати запропоновані вміння (див. Додаток ?), використовуючи таку шкалу: «5» – балив, якщо вміння виявляються постійно; «4» – бали бали – вміння виявляються не постійно; «3» – вміння досягають мінімально необхідного рівня; «2» – бали – вміння виражені слабо; «1» – бал вміння відсутні.

Методика дозволила визначити стан сформованості таких професійно-гуманістичних умінь студента-викадача, такі як викликати довіру в студентів, вміння співпрацювати з студентами, вступати у діловий контакт з сучасними студентами та групами, бути тактовним та коректним у взаємовідносинах з викладачами та колективом; володіти собою у будь-якій ситуації, керувати своїми емоціями і настроєм; правильно сприймати та враховувати критику, створювати зону успіху кожному студенту; бути вимогливими до себе; знаходити позитивне в особистості; бути вимогливим до студентів і створювати умови для виконання цих вимог; протистояти нечесним вчинкам; тактовно та справедливо оцінювати діяльність студентів; стимулювати позитивні прояви у вчинках студентів; бути вимогливим та виявляти повагу до інших, організувати самого себе; володіти мимикою, жестами; бути завжди терплячим; зацікавлювати, навіювати, надихати; постійно контролювати себе; бути делікатним та ввічливим у спілкуванні з людьми; володіти голосом, надавати йому різної інтонації, розумно застосовувати заохочення та покарання.

Для виявлення рівнів сформованості зазначених умінь підраховували загальну кількість балів; знаходили середній бал за формулою: $m = d/n$, де: m – середній бал, d – бали, n – кількість виділених умінь; співставили його

з такими межами: 0,2-5 – низький рівень; 2,6-4,4 – середній рівень; 4,5-5,0 – високий рівень.

Ці запропоновані методики діагностування рівнів сформованості етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти було використано в первинному діагностуванні.

Діагностування рівня сформованості етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти проводили методикою.

В діагностуванні брали участь 113 студент 3-го, 4-го курсу та 1-го, 2-го скороченого курсу (з них 33 – студенти спеціальності «Професійна освіта» (ПО-210016), 22 – «Професійна освіта» (ПО-200026), 43 – «Професійна освіта» (ПО-23003бск), 15 – «Професійна освіта» (ПО-22003бск)).

Експеримент тривав упродовж 2022-2023 навчальних років.

Застосування описаних методик дозволило отримати такі результати.

Результати за методикою «Діагностики «Емоційного інтелекту» за Н. Холлом», показали, що в майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти, 52% студентів з високим рівнем, 33% студентів з середнім рівнем і 15% студентів з низьким рівнем емоційного інтелекту.

Результати за «Методика діагностики рівня емоційного інтелекту за В. В. Бойко», показали, що в майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти, із сформованим симптомом 43% – «напруга», 0% – «резистенція», 2% – «виснаження», формується симптом 20% – «напруга», 0% – «резистенція», 5% – «виснаження», не сформований симптом 10% – «напруга», 10% – «резистенція», 10% – «виснаження».

Результати діагностування професійних цінностей студентів за методикою «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості», показали, що в майбутніх педагогів фахової перед вищої освіти домінують сімейні цінності (середній бал 169,05), друге місце посідають професійні

(середній бал 164,29), далі соціальні (середній бал 161,90). Інтелектуальні (середній бал 158,57), фінансові (середній бал – 144,29). Фізичні (середній бал – 177,62), суспільні (середній бал 108,57) цінності. На останньому місці знаходяться духовні цінності (середній бал – 99,05).

Результати діагностування професійної спрямованості студентів за методикою «Професійна спрямованість особистості педагога» показали, що переважна кількість майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти 42,86% виявили тип «викладач-інтелігент», 42,86% – до типу «викладач-організатор», 38,1% – до типу «викладач-предметник», 23,81% – до типу «викладач-комунікатор».

За результатами діагностування професійно-гуманістичних якостей майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти, проведеного за відповідною методикою, було виявлено, що якість «доброзичливість» «оптимізм, почуття гумору, гарний настрій», «потреба у професійно-педагогічному самовдосконаленні» (69,9%); на другому місці «любов та повага до студентів» (61,3%); далі йдуть «гуманність» та «справедливість» (50,9%); «самокритичність» (47,5%); «самоконтроль, самодисципліна», «вимогливість», «дотримання норм етикету» (34,26%); «культура поведінки» (29,10%); «педагогічний такт, витримка, терпіння», «чесність, ширість», «об'єктивність» (23,64%); «інтелігентність» (20,9%), «самообмеження, самопожертва» (5,48%).

Щодо професійно-гуманістичних умінь студентів, продіагностованих за відповідною методикою «Професійно-гуманістичні вміння педагога», то було виявлено 12,3% майбутніх педагогів аграрних закладів фахової перед вищої освіти, які мають високий рівень їх сформованості; більшість студентів (81,9%) мають середній рівень сформованості професійно-гуманістичних умінь, а 5,8% студентів низький рівень.

Далі експериментальна-дослідна робота представляла собою розподіл студентів на групи експериментальну та контрольну; студенти скорочених

курсів були віднесені до експериментальної групи, а студенти поаних курсів були віднесені до контрольної групи.

Експериментальну групу склали 58 студентів, а контрольну групу склали 55 студентів.

Результати оцінювання рівнів етичної компетентності, отримані в експериментальній та контрольній групі на початку дослідження, представлені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Результати констатувального зрізу в експериментальній і контрольній групах щодо сформованості етичної компетентності

Критерії	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мотиваційний	15,2	16,3	55,9	59,6	28,9	24,1
Когнітивний	14,3	12,5	59,3	61,9	26,4	25,6
Операційний	14,9	18,6	68,9	71,9	16,2	9,5
Етична компетентність	16,8	17,2	69,5	64,3	13,7	18,5

З таблиці 1.3 видно, що за мотиваційним критерієм високий рівень етичної компетентності показали 15,2% студентів експериментальної групи і 16,3% студентів контрольної групи, середній рівень показали 55,9% студентів експериментальної групи і 59,6% студентів контрольної групи та низький рівень показали 28,9% студентів експериментальної групи і 24,1% контрольної групи.

За когнітивним критерієм, високий рівень в 14,3% студентів експериментальної групи і 12,5% у студентів контрольної групи, середній рівень 59,3% у експериментальної групи і 61,9% студентів у контрольній групі та низький рівень 26,4% студентів в експериментальній групі і 25,6% студентів у контрольній групі.

За операційним критерієм, високий рівень показали 14,9% студентів з експериментальної групи і 18,6% студентів з контрольної групи, середній

рівень показали 69,5% студентів з експериментальної групи і 64,3% студентів з контрольної групи та низький рівень показали 13,7% студентів експериментальної групи і 18,5 студентів контрольної групи.

З таблиці 1.4 видно, що на констатувальному етапі дослідження студенти експериментальної і констатувальної групи показали майже однакові результати.

На прикінцевому результаті ми провели повторне діагностування студентів експериментальної та контрольної груп щодо їхньої сформованості етичної компетентності.

Результати повторного діагностування студентів представлено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Результати повторного зрізу у % щодо сформованості рівнів

етичної компетентності в студентів експериментальної і контрольної групи

Критерії	Рівні					
	Високий		Середній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мотиваційний	69,5	24,9	26,8	41,3	3,7	33,8
Когнітивний	92,4	12,5	6,2	65,9	1,4	21,6
Операційний	83,4	18,9	8,9	72,2	7,7	8,9
Етична компетентність	86,8	21,2	9,8	65,7	3,4	13,1

З таблиці 1.4 видно, що високий рівень етичної компетентності досягли 86,8% студентів експериментальної групи і 21,1% студентів контрольної групи. Середній рівень мають 9,8% студентів експериментальної групи і 65,7% контрольної групи. Низький рівень мають 3,4% експериментальної групи і 13,1% студентів контрольної групи.

Отже, за результатами, які представлені в таблиці 1.4 можна зробити висновок щодо сформованості етичної компетентності майбутніх педагогів

аграрних закладів фахової передвищої освіти за кожним з обраних критеріїв в контрольній та експериментальній групі.

Отож, за мотиваційним критерієм високого рівня етичної компетентності досягли 69,5% студентів експериментальної групи та 24,9% студентів контрольної групи. Середній рівень досягли 26,8% студентів експериментальної групи та 41,3% студентів контрольної групи. Низький рівень досягли 3,7% студентів експериментальної групи та 33,8% студентів контрольної групи.

За когнітивним критерієм, високий рівень етичної компетентності досягли 92,4% студентів з експериментальної групи та 12,5% студентів з контрольної групи. Середній рівень досягли 6,2% студентів експериментальної групи та 65,9% студентів контрольної групи. Низький рівень досягли 1,4% студентів експериментальної групи та 21,6% студентів контрольної групи.

За операційним критерієм, високий рівень етичної компетентності досягли 83,4% студентів експериментальної групи та 21,2% студентів контрольної групи. Середній рівень досягли 9,8% студентів експериментальної групи та 65,7% студентів контрольної групи. Низький рівень досягли 7,7% студентів експериментальної групи та 13,1% студентів контрольної групи.

Результати діагностування, представлені у таблиці 1.4, говорять про те, що найбільш ефективно формування етичної компетентності студентів експериментальної групи відбувся за когнітивним критерієм. Досить ефективно в експериментальних групах відбувалося формування етичної компетентності за операційним критерієм. На мотиваційну сферу студентів впливати було найважче.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до розділу 1

У цьому розділі розповідається про теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Аналіз джерел щодо поняття «емоційно-етична» компетентність виявив багатозначність цього визначення. Таким чином, з одного боку, дослідники визначають «етичну компетентність» як надпредметну компетентність загального характеру, яка об'єднує певний набір знань, умінь і установок, набутих педагогом у процесі набуття досвіду педагогічної діяльності.

Проведений аналіз наукової літератури дозволив визначити сутність і структуру феномена «етична компетентність майбутнього педагога аграрних закладів фахової передвищої освіти».

Також можна визначити, що компонент емоційної компетентності «саморегуляція емоцій», як сукупність таких основних показників: здатність розуміти власні емоції; вміння визначати причини виникнення власних емоцій; вміння оцінювати власний емоційний стан; здатність позитивно сприймати оцінку своїх емоцій іншими людьми.

Провівши аналіз джерел ми дійшли висновку, що фахівець соціальної сфери має володіти ключовими компетентностями, інтелектуально зростати, емоційно самовдосконалюватися, гідно відстоювати власні рішення та правомірно діяти, спілкуватися з різними соціальними групами, співтовариствами. У процесі своєї професійної діяльності, соціальний працівник повинен уміти вибудовувати власну стратегію свого розвитку, дотримуватися норм закону, бути відповідальним, справедливим перед собою та іншими, мати соціальне бачення тощо.

Для діагностування етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти обрано наступні критерії: мотиваційний, когнітивний, операційний. Показниками мотиваційних

критеріїв в дослідженні є: професійні цінності студентів, їх професійна спрямованість, потреба в самоактуалізації і професійній самореалізації як педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти, професійно-гуманістичні якості; як індикаторами когнітивного критерію етичних знань, таких як: знання основних етичних категорій, предмета і структури педагогічної етики, принципів і функцій педагогічної моралі, структури моральної свідомості викладача; операційного критерію: професійно-гуманістичні вміння й навички безконфліктного вирішення проблемних педагогічних ситуацій, уміння приймати відповідальні рішення, тощо.

Для діагностики рівня сформованості етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти було запропоновано відповідну методику, яка включає наступні апробовані методики: «Діагностика «Емоційного інтелекту» (Н. Холл)», «Методика діагностування емоційного вигорання (В. В. Бойко)», «Експерс-діагностика соціальних цінностей», «Професійна спрямованість особистості», «Професійно-гуманістичні якості», «Професійно-гуманістичні вміння», а також розробленого тесту успішності.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ II
МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКОРИСТАННЯ
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-
ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ.

21. Психолого-педагогічні умови ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Ефективне використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів аграрних закладів фахової передвищої освіти потребує уваги до психолого-педагогічних умов. Такий підхід допомагає переконатися, що майбутні педагоги не тільки технічно компетентні, але й володіють необхідними емоційними та етичними навичками, щоб досягти успіху у своїй ролі. Ось деякі ключові психолого-педагогічні умови досягнення цієї мети:

Психологічні умови:

1. *Самосвідомість:* майбутні педагоги повинні розвивати самосвідомість, щоб розуміти власні емоції, цінності та етичні переконання. Це усвідомлення формує основу для емоційної та етичної компетентності. Такі дії, як ведення щоденника, саморефлексія та самооцінка, можуть допомогти людям краще усвідомити свої емоції та цінності.

2. *Емпатія:* емпатія є критично важливим компонентом емоційної та етичної компетентності. Майбутнім педагогам варто навчитися співпереживати переживанням і почуттям своїх студентів і колег. Вправи, які заохочують сприйняття перспективи та активне слухання, можуть посилити емпатію.

3. *Емоційна регуляція:* педагоги повинні регулювати власні емоції, особливо в складних ситуаціях. Навчання техникам емоційної регуляції, таким як глибоке дихання, уважність і управління стресом, може бути цінним.

4. *Культурна компетентність:* Розуміння культурних відмінностей і уважність до різноманітності має вирішальне значення в аграрних закладах фахової передвищої освіти, які можуть мати різноманітний студентський колектив. Навчання культурній компетентності має бути інтегровано в навчальний план.

Педагогічні умови:

1. *Інтеграція навчального плану:* навчальний план має бути розроблений таким чином, щоб інтегрувати культурологічні засади, емоційний інтелект та етичне виховання. Це може включати спеціальні курси або модулі, присвячені цим темам, а також впроваджувати їх у всю програму підготовки вчителів.

2. *Експериментальне навчання:* практичний досвід, такий як стажування та реальні можливості викладання, має бути невід'ємною частиною педагогічної освіти. Цей досвід дозволяє майбутнім педагогам застосовувати свої знання в реальних ситуаціях, сприяючи розвитку емоційної та етичної компетентності.

3. *Приклад для наслідування та наставництва:* надання студентам прикладу для наслідування та наставництва, які виявляють емоційну та етичну компетентність, може бути дуже впливовим. Ці наставники можуть направляти та надихати майбутніх педагогів розвивати ці якості.

4. *Рефлексивна практика:* заохочуйте майбутніх педагогів брати участь у рефлексивній практиці, де вони критично аналізують свій педагогічний досвід і розглядають емоційні та етичні аспекти своїх дій.

Регулярна саморефлексія та зворотний зв'язок одногрупників можуть сприяти їх розвитку.

5. *Мультидисциплінарний підхід:* співпрацюйте з іншими фахівцями в цих галузях, як: психологія, соціологія та етика, щоб забезпечити всебічну освіту. Мультидисциплінарний підхід може надати майбутнім педагогам широкий спектр поглядів на емоційну та етичну компетентність.

6. *Постійний професійний розвиток:* Визнайте, що емоційна та етична компетентність є постійним процесом. Заохочуйте майбутніх педагогів брати участь у безперервному професійному розвитку, щоб бути в курсі найкращих практик і культурологічних засад, що розвиваються.

7. *Аналіз та оцінка:* розробіть чіткі критерії та оцінки для вимірювання емоційної та етичної компетентності. Регулярне оцінювання може допомогти відстежувати прогрес і визначати сфери, які потребують покращення.

8. *Групова діяльність і співпраця:* заохочуйте спільну групову діяльність, яка сприяє командній роботі та міжкультурному спілкуванню.

Робота з одногрупника різного походження може допомогти майбутнім педагогам розвинути емпатію, культурну обізнаність і навички вирішення конфліктів.

9. *Моделі прийняття етичних рішень:* навчіть майбутніх педагогів моделям прийняття етичних рішень, які можуть допомогти їм подолати складні етичні дилеми. Використовуйте тематичні дослідження, щоб студенти могли попрактикуватися в застосуванні цих моделей.

Зосереджуючись на цих психолого-педагогічних умовах, гранті заклади фахової передвищої освіти можуть краще підготувати майбутніх педагогів не лише до оволодіння технічними знаннями, але й до відмінних емоційних та етичних компетентностей, сприяючи створенню позитивного та інклюзивного освітнього середовища.

Також можна для формування емоціо-етичної компетентності майбутніх педагогів фахової передвищої освіти використати

2.2. Технології, форми, методи, прийоми умови ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти вимагає комплексно підходу та використання культурологічних засад. Існують такі технології, форми, методи та прийоми, які можна використовувати для досягнення цієї мети.

Г. Технології:

а. Проектна технологія: Створення проєктів або програм, які дозволяють студентам досліджувати та впроваджувати культурологічні аспекти в навчальний процес. Наприклад, проєкт "Моє власне культурне свято", де студенти мають розробити та провести свято, що відображає культурні цінності та традиції певного народу.

б. Кейс-технологія: Розгляд практичних випадків і сценаріїв, які містять етичні аспекти, що стосуються освіти. Студенти аналізують ці ситуації і розробляють рекомендації для вирішення етичних питань у реальному житті.

в. Інтерактивні технології: Використання сучасних технологій, таких як відео, онлайн-дискусії та веб-ресурси, для створення спеціалізованих навчальних матеріалів, які сприяють розвитку культурологічних та етичних навичок.

2. Форми роботи:

а. Лекції: Передача теоретичних знань та фундаментальних понять з культурології та етики. Лекції можуть служити введенням до конкретних тем, які потім розглядаються під час практичних занять.

b. Семінари та дискусії: Групові обговорення конкретних проблем, що стосуються культури та етики. Стимулювання активної участі студентів у дискусіях і обміні думками.

c. Практичні вправи: Виконання конкретних завдань, які вимагають застосування знань з культурології та етики. Наприклад, створення власної етичної кодексу для майбутнього педагога.

3. Методи:

a. Аналіз культурологічних аспектів: Дослідження культурних цінностей, традицій, свят та релігій, що допомагає розуміти різноманітність культур та їх вплив на виховання та освіту.

b. Кейс-метод: Вивчення та обговорення конкретних випадків, які містять етичні проблеми у педагогіці та вихованні.

c. Рольові ігри та симуляції: Відтворення ситуацій, де студенти можуть розвивати навички прийняття етичних рішень.

4. Прийоми:

a. Рефлексія: Спонування студентів до аналізу власних переконань та цінностей у контексті розглянутих культурологічних аспектів.

b. Дебрифінг кейсів та дискусій: Після обговорення етичних кейсів та дискусій проводиться аналіз результатів і вивчення навчальних висновків.

c. Менторство та індивідуальний підхід: Підтримка студентів у їхньому особистому і професійному розвитку, включаючи розвиток культурологічних та етичних навичок.

Ефективне використання цих підходів допоможе створити умови для формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти, що є важливим для їхньої успішної роботи в освіті і вихованні.

Розглянемо більше деталей щодо кожного з пунктів, пов'язаних із формуванням емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів на основі культурологічних засад:

1. Технології:

а. Проектна технологія: У цьому методі студенти можуть створювати проекти або програми, які спрямовані на розвиток емоційно-етичної компетентності. Проекти можуть включати розробку уроків, сценаріїв заходів, педагогічних програм або методичних посібників з врахуванням культурних особливостей та етичних аспектів. Такі проекти допомагають студентам практично впроваджувати культурологічні засади в педагогічну діяльність.

б. Кейс-технологія: Розгляд конкретних випадків та сценаріїв, де виникають етичні питання в освітньому процесі. Студенти аналізують ці ситуації, обговорюють можливі рішення та їх етичні наслідки. Кейси можуть бути взяті з реальної педагогічної практики або створені спеціально для навчання.

в. Інтерактивні технології: Використання сучасних засобів інформаційних технологій для навчання та розвитку. Можна створювати інтерактивні веб-сайти, навчальні ігри, відеоматеріали і онлайн-курси, що спрямовані на розвиток емоційно-етичної компетентності.

2. Форми роботи:

а. Лекції: На лекціях викладачі можуть надавати студентам теоретичні знання про етику, культурологію та емоційно-етичну компетентність. Вони можуть розглядати поняття, теорії та історичні аспекти, які впливають на етичне поведінку в освітньому середовищі.

б. Семінари та дискусії: На семінарах студенти можуть активно обговорювати питання етики та культурології в контексті освіти. Дискусії можуть стосуватися реальних педагогічних випадків, а також загальних питань, пов'язаних із культурними різницями і взаєморозумінням.

в. Практичні вправи: Розвиток емоційно-етичної компетентності можна досягти через практичні вправи, які дозволяють студентам відчувати та застосувати етичні принципи в різних ситуаціях. Можливі вправи

включають рольові ігри, ведення журналу для рефлексії та спостереження за собою в педагогічних ситуаціях.

3. Методи:

а. **Аналіз культурологічних аспектів:** Студенти вивчають різні аспекти культур, включаючи історію, мову, релігію, обряди та цінності.

Вони розуміють, як ці аспекти впливають на освітній процес і міжособистісні відносини в класі.

б. **Кейс-метод:** Розгляд реальних або вигаданих ситуацій, де педагоги повинні приймати етичні рішення. Студенти аналізують такі кейси, визначають проблему і пропонують альтернативні рішення.

в. **Рольові ігри і симуляції:** Відтворення педагогічних ситуацій, де студенти грають ролі педагогів, учнів, батьків і адміністраторів, щоб краще зрозуміти емоції

4. Прийоми:

а. **Рефлексія:** Рефлексія - це систематичний аналіз власних думок, емоцій і дій стосовно етичних питань та культурних взаємовідносин. Під час рефлексії студенти можуть відповідати на питання, такі як "Як я відчуваюся у цій ситуації?", "Чи впливають мої особисті переконання на мої рішення?", "Як я можу зробити краще в подібній ситуації?". Рефлексія допомагає студентам розвивати свідомість та саморефлексію, що важливо для розвитку емоційно-етичної компетентності. Студенти ведуть рефлексивний журнал, де вони відображають свої думки, почуття та рефлексії з приводу етичних питань. Регулярна рефлексія сприяє розвитку самосвідомості та покращує здатність студентів до аналізу та вдосконалення свого емоційно-етичного ставлення.

б. **Дебрифінг кейсів і дискусій:** Дебрифінг - це процес аналізу та обговорення подій, ситуацій або дискусій, які стосуються етичних або культурних аспектів. Після того, як студенти розглядали кейси або приймали участь в дискусіях, дебрифінг дозволяє їм обговорити свої враження,

визначити ключові аспекти ситуації та розробити спільні висновки. Цей прийом сприяє кращому розумінню етичних складнощів і покращує навички аналізу.

с. Порівняльний аналіз: Під час дебрифінгу студенти можуть порівнювати свої відповіді та рішення з іншими членами групи. Це допомагає виділити різницю в поглядах та думках, що сприяє збагаченню обговорення.

д. Визначення ключових важливих понять: Студенти можуть ідентифікувати ключові поняття, які виникають під час дискусій або вирішення кейсів, і проаналізувати їх вплив на їхні рішення та думки.

е. Розробка планів дій: Після дебрифінгу студенти можуть розробляти плани дій для майбутніх ситуацій, де етика і культурні аспекти можуть бути важливими.

2.3. Методичні рекомендації щодо ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Ефективне використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів може бути досягнуто через розвинути їхньої глибокої розуміння культурних аспектів та соціокультурного контексту у роботі з учнями. Ось деякі методичні рекомендації для досягнення цієї мети:

1. Вивчення культурологічних аспектів:

- Розробіть програму курсу, яка включатиме вивчення культурологічних аспектів різних культур і соціокультурних феноменів.

• Проведіть лекції, семінари та практичні заняття, під час яких майбутні педагоги будуть вивчати культурні особливості різних груп населення, історію та традиції.

2. Міжкультурна освіта:

- Залучіть студентів до міжкультурного спілкування та обміну досвідом з представниками різних культур.
- Організуйте відвідування культурних подій, музеїв, виставок і ресторанів, де студенти матимуть можливість вивчати культурні аспекти на практиці.

3. Розвиток емпатії та міжособистісних навичок:

- Навчіть студентів слухати і розуміти думки та почуття інших людей, навіть коли вони відрізняються від їхніх власних.
- Поощрюйте обговорення складних етичних питань та ситуацій, що виникають у роботі з учнями різних культур.

4. Впровадження інтеркультурних підходів у навчання:

- Розробіть завдання та проєкти, які стимулюватимуть студентів досліджувати і порівнювати культурні особливості.
- Поощрюйте учасників розробляти інтеркультурні матеріали для навчання та виховання учнів.

5. Використання кейс-методу та рольових ігор:

- Використовуйте кейси та рольові ігри для практичного застосування знань про культурологічні аспекти в конкретних ситуаціях.
- Заохочуйте студентів розвивати стратегії взаємодії з учнями різних культур.

6. Оцінка та рефлексія:

- Забезпечте можливість студентам регулярно оцінювати свій рівень культурологічної і емоційно-етичної компетентності.

• Поощрюйте рефлексію над своєю роботою з учнями та пошуком шляхів для покращення взаємодії з ними.

7. Професійний розвиток:

- Заохочуйте студентів до участі в семінарах, тренінгах та майстер-класах з міжкультурної комунікації та культурології.

• Підтримуйте їх в здобутті додаткових навичок та знань у цій галузі.

8. Використання інтерактивних методів:

- Використовуйте інтерактивні методи навчання, такі як групові

дискусії, проекти, рольові ігри та сценарії, що допоможуть студентам відчувати та розуміти різноманітні культурні перспективи.

9. Врахування індивідуальних різниць:

- Наголошуйте важливість розуміння індивідуальних різниць та унікальних потреб кожного учня. Підкреслюйте, що вони мають адаптувати свої методи та підходи в залежності від культурних особливостей учнів.

10. Культурно-компетентні міжособистісні відносини:

• Навчіть студентів розвивати навички культурно-компетентних міжособистісних відносин, включаючи важливість поваги до інших культур і уникнення стереотипів.

11. Робота з практичними ситуаціями:

• Проведіть тренінги та рольові ігри, в яких студенти зможуть вирішувати практичні ситуації, пов'язані з міжкультурними конфліктами та етичними ділемами.

12. Підтримка саморефлексії:

- Спонукайте студентів до саморефлексії, щоб вони розуміли

свої власні культурні біаси та розвивали свою емоційно-етичну компетентність.

13. Вивчення міжкультурного медіа-освіти:

• Залучіть студентів до аналізу міжкультурних аспектів у медіа, таких як фільми, книги, новини тощо. Це допоможе їм розуміти вплив медіа на стереотипи та уявлення про інші культури.

14. Збільшення практичного досвіду:

• Забезпечте можливість студентам проводити педагогічну практику або волонтерську роботу в різних культурних середовищах, щоб вони могли набути практичного досвіду роботи з учнями з різних культур.

Завданням такої підготовки є створення педагогів, які розуміють важливість культурологічних аспектів у навчанні і вихованні, і здатні ефективно співпрацювати з учнями різних культур та підтримувати їх у розвитку емоційно-етичної компетентності.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Висновки до розділу 2

В цьому розділі розповідається про методичний супровід використання культурологічних засад формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Ефективне використання культурологічних засад у формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти потребує уваги психолого педагогічних умов.

Також було описано технології, форми, методи, прийоми, умови ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти. Було описано що таке проєктна технологія, кейс-технологія, інтерактивні технології, лекції, семінари і дискусії, і вправи, аналіз культурологічних аспектів, кейс-метод, рольові ігри та симуляції, рефлексія, дебрифінг кейсів та дискусій, менторство та індивідуальний підхід.

Описано методичні рекомендації щодо ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

НУБІП України

ВИСНОВОК

Магістерське дослідження було спрямовано на вивчення культурологічних засад формування етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

1. Було здійснено аналіз проблеми формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти як психолого-педагогічної проблеми.

2. Було обгрунтовано сутність, зміст, критерії, показники та рівні сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

3. Виявлено стан сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

4. Виокремлено психолого-педагогічні умови ефективного використання культурологічних засад у формуванні емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

5. Дібрано технології, форми, методи, засоби та прийоми використання культурологічних засад формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

6. Укладено методичні рекомендації щодо ефективного використання культурологічних засад формування емоційно-етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти.

Етична компетентність майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти неодмінною частиною їх професійної діяльності ми виділяємо організацію етичної взаємодії між суб'єктами педагогічного процесу з метою формування етичної поведінки та

моральних якостей студентської особистості на основі засвоєння етичних знань та оволодіння етичними вміннями, що допомагають виконувати соціально-ціннісні функції в колективі, попереджувати і усувати прояви негативні поведінкові прояви.

В структурі етичної компетентності майбутніх педагогів аграрних закладів фахової передвищої освіти виокремлено потребісно-цілісний, змістовний і діяльнісний компоненти.

Під етичною взаємодією ми розуміємо міжособистісні відносини між викладачем і студентом, засновані на правилах і нормах, які регламентують людські взаємини, передбачають дотримання субординації між викладачем і студентом, їх толерантне ставлення і взаємоповагу один до одного.

Етичною поведінкою викладача вважається сукупність його дій та вчинків, що виражаються в професійно-педагогічній діяльності, що відповідають загальнолюдським нормам моралі, а також нормам педагогічної етики.

Діагностика етичної компетентності майбутніх викладачів аграрних закладів фахової передвищої освіти базувалася за мотиваційним, когнітивним і операційним критеріями. Показниками мотиваційних критеріїв у дослідженні є професійні цінності студентів, їх професійна орієнтація, потреба в само самореалізації та професійній самосвідомості як педагогу аграрних закладів фахової передвищої освіти; когнітивного критерію – знання основних етичних категорій, принципів і функцій педагогічної моралі, сутності і структури моральної свідомості педагога; операційного критерію – професійно-гуманістичні навички, здатність використовувати етичні знання у професійній діяльності, уміння та навички безконфліктного вирішення проблемні ситуації, здатність відповідально приймати рішення тощо.

На основі виявлених критеріїв і показників охарактеризовано рівень сформованості етичної компетентності студентів, розроблено методику їх діагностування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена / И. Н. Андреева // Вопросы психологии. — 2006. — № 3. — С. 78–86.

2. Андреева И. Н. Взаимосвязь эмоционального интеллекта и тезауруса эмоциональных переживаний в юношеском возрасте / И. Н. Андреева // Психология и современное общество: взаимодействие как путь взаиморазвития : матер. Междунар. науч.-практ. конф. . — Київ, 2006. — С. 17–21.

3. Варій М. Й. Загальна психологія: Підручник. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — С. 523–524.

4. Войціх І. В. Емоційна компетентність майбутніх психологів як педагогічне явище / І. В. Войціх. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна», 2013. — № 1 (7). — С. 54–58.

5. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э. Макки. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 301 с.

6. Грецов А. Тренинг уверенного поведения для старшеклассников и студентов / А. Грецов. — СПб. : Питер, 2008. — 192 с.

7. Дідик Н. М. Моделі розвитку особистісної зрілості майбутніх психологів у процесі їх професійної підготовки / Н. М. Дідик // Проблеми сучасної психології. — Випуск 11. — 2011. — С. 223–237.

8. Дуткевич Т. В. Практична психологія : Вступ до спеціальності / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 256 с.

9. Зарицька В. В. Теоретико-методологічні основи розвитку емоційного інтелекту у контексті професійної підготовки: [Монографія] / В. В. Зарицька. — Запоріжжя: КПУ, 2010. — 304 с.

10. Ильин Е. П. Эмоции и чувства / Е. П. Ильин. — СПб.: Питер, 2007. — 783 с.

11. Копець Л. В. Психологія особистості : Навч. посіб. — К. : Вид-дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 458 с.

12. Матійків І. Емоційна компетентність як психологічний об'єкт виховання особистості майбутнього фахівця професій типу «людина — людина» / І. Матійків // Педагогіка і психологія професійної освіти, 2013. — № 2. — С. 144–153.

13. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект: концептуалізація феномена, основні функції / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига : [Монографія]. — К. : Вища шк., 2003. — 126 с.

14. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як одна із форм множинності проявів інтелекту / Е. Л. Носенко // Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія: Педагогіка і психологія. — 1998. — Вип. 3. — С. 3–10.

15. Словарь психолога-практика / [сост. С. Ю. Головин]. — Мн. : Харвест, 2003. — 976 с.

16. Старостина Н. В. Мастер-класс по защите от манипуляторов, или Примерь корону на себя / Н. В. Старостина. — Ростов н/Д : Феникс, 2008. — 282 с.

17. Юсупова Г. В. Состав и измерение эмоциональной компетентности : дис. ... канд. психол. наук. — Казань, 2006. — 208 с.

1. Василенко Н.В. Українська школа XXI століття: школа шкіль. Харків: Основа, 2018. 96 с.

2. Калюшин В.Ф., Гоменюк Д.В. Як учителю зберегти емоційну стійкість. Харків: Основа, 2018. 128 с.

3. Матійків І.М. Тренінг емоційної компетентності : навч.-метод. посібник. Книга «Педагогічна думка», 2012. 112 с.

4. Оран М. Тест на психологічне здоров'я // <https://www.0352.ua/news/2438015/test-na-psihologichne-zdorova-proponuiut-projtiternopolanam> (дата звернення: 30.06.2019).

1. Безязичний Б. І. Теоретичні і методичні засади формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у процесі професійної підготовки : дис... доктора пед. наук : 13.00.04 / Безязичний Борис Іванович. – Харків, 2016. – 434 с.

2. Богданов Е. Н. Воспитание нравственных чувств старших подростков : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Е. Н. Богданов. – М., 1983. – 20 с.

3. Позиція особистості як психологічний об'єкт виховання // Педагогічна психологія : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/psychology/pedagog-psychology/>

4. Psihologicheskie osnovy formirovaniya lichnosti v pedagogicheskom protsesse / pod red. A. Kossakovski i dr. ; per. s nem. – M. : Pedagogika, 1981. – 224 s.

5. Teoriya i praktika vysshego pedagogicheskogo obrazovaniya / pod red. V. A. Slastenina. – M. : MGPI im. V. I. Lenina, 1987. – 424 s.

6. Yadov V. A. Samoregulyatsiya i prognozirovaniye sotsialnogo povedeniya lichnosti: Dispozitsionnaya kontseptsiya / V. A. Yadov, A. A.

Semenov, V. V. Vodzinskaya [i dr.] – 2-e rasshirennoe izd. – M. : TsSPiM, 2013. – 376 s.

1. Кулеба О. М. Эмоциональная культура как компонент профессиональнопедагогической культуры вузовского преподавателя. Теория и практика физической культуры. 2007. № 2. С. 57–66.

2. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», запропоноване Міністерством освіти і науки. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlva-gromadskogoobgovorennya-provekt-profstandartu-za-profesivami-vchitel-pochatkovih-klasiv-zzso-vchitel-zzso>

3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т. 3. Серце віддає дітям. Народження громадянина. Листи до сина Київ: Радянська школа, 1977. 670 с.

4. Устинова Н. В. Формування етичної компетентності сучасного вчителя. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «КиєвоМогилянська академія»]. Серія: Педагогіка. 2014. Т. 251, Вип. 239. С. 78–82. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2014_251_239_19

5. Французова О. Е. Эмоциональная компетентность личности как предмет исследования. Гаудеамус: психологопедагогический журнал. Тамбов: ТГУ им. Г. Р. Державина, 2016. Т. 15, № 3. С. 114–117.

6. Хоружа Л. Етична компетентність сучасного вчителя. Відкритий урок. Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/school/theory/1915/>

НУБІП України

1. Базалук О. Кравченко О. Харченко Л. Педагогічна та професійна етика. Навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький, 2019.

2. Васянович Г. Педагогічна етика. Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2011. 254 с.

3. Віготський, Л. Педагогічна психологія. Педагогіка-прес, 1996. 336 с.

4. Гончаренко С. Український Педагогічний словник. Київ, 1997. 374 с.

5. Журба К. Гаряча С. Формування етичної культури вчителів як необхідна умова сучасного виховання. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. № 22. Умань. РВЦ «Софія», 2007. 234 с.

6. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. 2011. № 57. Том I. С. 10-20.

7. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ: «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 523 с.

8. Сулішова, Н. Педагогічні аспекти формування етичної компетентності майбутнього педагога. Педагогічний альманах, 2010. № 6. 185 с.

9. Хоружа Л. Розвиток етичної компетентності майбутнього вчителя як багатфакторний процес. Педагогіка і психологія професійної освіти, 2003. № 5. С. 16-22.

10. Хоружа Л. Етична компетентність учителя як основа реалізації гуманістичної парадигми освіти. Шлях освіти, 2003. № 3. С. 41-48.

11. Хоружа Л. Етичний розвиток педагога: навчальний посібник. Київ: «Академвидав», 2012. 208 с.

4. Грецько-український словник/[Авт. А. Д. Вейсман]. - 5-е вид. Харків: Видавництво, 1991. - 1370 с.

10. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії навч. пос. / Г. М. Мешко.
- К.: Акадевидав, 2012. - 197 с.

18. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: практикум / Л. Г. Подоляк, В.
І. Юрченко. - К.: Каравела, 2008. - 335 с.

23. Яцій О. М. Гуманізація та технологізація виховання: метод. реком. / О.
М. Яцій - Одеса: ПДТУ ім. К. Д. Ушинського, 2007. - 56 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України